

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

FAKULTA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

Katedra biotechnických úprav krajiny

DOCHOVANÉ STOPY BAROKNÍ KRAJINY NA PANSTVÍ

LYSÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí práce: doc. Ing. arch. ThLic. Jiří Kupka, Ph.D.

Bakalant: Kateřina Čopjanová

2017

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Fakulta životního prostředí

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Kateřina Čopjanová

Krajinářství

Název práce

Dochované stopy barokní krajiny na panství Lysá

Název anglicky

The Values of the Cultural Landscape in the Manor of Lysá

Cíle práce

Cílem bakalářské práce je zmapování historické komponované krajiny v okolí Lysé nad Labem. Výstupem analýzy dostupných pramenů a podrobného terénního průzkumu bude komplexní zhodnocení významu dochovaných prvků a struktur barokních krajinářských úprav Sporckovského panství v současném obraze krajiny v okolí Lysé na Labem.

Metodika

1. BP bude vycházet z metodických pokynů platných na FŽP ČZU.
2. BP bude kromě standardních částí (úvod, cíle, metodika, závěry, seznamy...) obsahovat obecnou (rešeršní) a konkrétní (analytickou) část. V rámci obecné literární rešerše bude pojednáno téma kulturní krajiny se zaměřením na krajinu komponovanou (zejména barokní) a její historické a společenské souvislosti.
3. V konkrétní části bude nejprve vybrané území bývalého Sporckovského panství Lysá obecně popsáno z hlediska přírodních podmínek (geomorfologie, hydrologie, vegetace, geologie, pedologie, klima) a jeho obecného historického a urbanistického vývoje.
4. V analytické části bude dle dostupných pramenů (regionální literatura, archivní prameny, staré mapy atd.) a terénního průzkumu proveden rozbor barokní krajiny v okolí Lysé, popsány dochované hodnoty zdejší krajiny, objasněna jejich vazba na celkovou kompozici panství, vztah k okolní krajině a význam v jejím dnešním obraze. Výstupem bude vedle zhodnocení současného stavu přehled ("katalog") dochovaných historických prvků a struktur zhodnocených a dokumentovaných textově i graficky.

Doporučený rozsah práce

cca 40-60 NS textu, mapové a obrazové přílohy (fotografické a ikonografické)

Klíčová slova

kulturní krajina, komponovaná krajina, baroko, státní památková péče, památkové dědictví, památkový fond

---

Doporučené zdroje informací

- HÁJEK, Pavel BUKAČOVÁ, Irena (2001). Příběh drobných památek (Od nezájmu až k fascinaci). 1. vyd. Lomnice nad Popelkou: Studio JB. ISBN 80-900903-9-7
- HÁJEK, Pavel SÁDLO, Jiří (2004). Česká barokní krajina: co to vlastně je?: II. Jevy, procesy, interpretace. Dějiny a současnost XXVI, č. 4., s. 45-49. ISSN 0418-5129
- HÁJEK, Pavel SÁDLO, Jiří (2004). Česká barokní krajina: co to vlastně je?: I. Kulturněantropologická východiska odpovědi. Dějiny a současnost XXVI, č. 3. s. 29-33. ISSN 0418-5129
- HÁJEK, Pavel (2003). Česká krajina a baroko. 1. vyd. Praha: Malá Skála. ISBN 80-902777-6-4
- HOLEČKOVÁ, Marie HRUŠKOVÁ, Marie VĚTVIČKA, Václav (2012). Aleje. Krása ohroženého světa. Praha: Mladá fronta. ISBN 978-80-204-2783-0
- KUPKA, Jiří (2010). Krajiny kulturní a historické. 1. vyd. Praha: ČVUT. ISBN 978-80-01-04653-1
- KVĚT, Radan (2003). Duše krajiny. Staré stezky v proměnách věků. 1. vyd. Praha: Academia. ISBN 80-2000-1012-2
- LÖW, Jiří MÍCHAL, Igor (2003). Krajinný ráz. 1. vyd. Kostelec nad Černými lesy: Lesnická práce. ISBN 80-86386-27-9
- NĚMEC, Jan POJER, František [eds.](2007). Krajina v České republice. 1. vyd. Praha: Consult. ISBN 80-903482-3-8
- Recentní literatura k popisu přírodních podmínek (CULEK, DEMEK, NEUHÁUSLOVÁ)
Regionální literatura, archivní a mapové prameny
- SÁDLO, Jiří POKORNÝ, Petr HÁJEK, Pavel DRESLEROVÁ, Dagmar CÍLEK, Václav (2005). Krajina a revoluce. Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí. 1. vyd. Praha: Malá Skála. ISBN 80-86776-02-6
- SEMOTANOVÁ, Eva [ed.] et al. (2007). Česko. Ottův historický atlas. 1. vyd. Praha: Ottovo nakladatelství. ISBN 978-80-7360-577-5
- SEMOTANOVÁ, Eva (2001). Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí. 1. vyd. Praha: Libri. ISBN 80-7277-078-6
- SEMOTANOVÁ, Eva (2002). Historická geografie Českých zemí. 2. akt. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR. ISBN 80-7286-042-9
- SKLENIČKA, Petr (2003). Základy krajinného plánování. 1. vyd. Praha: Naděžda Skleničková. ISBN 80-903206-1-9

Předběžný termín obhajoby

2016/17 LS – FŽP

Vedoucí práce

doc. Ing. arch. ThLic. Jiří Kupka, Ph.D.

Garantující pracoviště

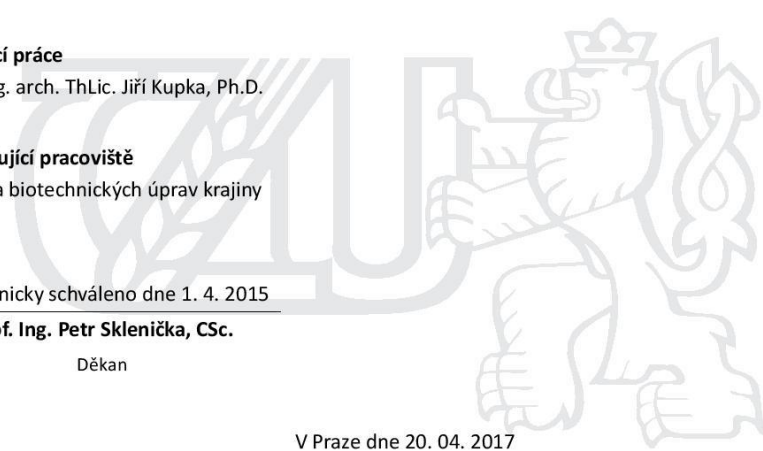
Katedra biotechnických úprav krajiny

Elektronicky schváleno dne 1. 4. 2015

prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.

Děkan

V Praze dne 20. 04. 2017

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením doc. Ing. arch. ThLic. Jiřího Kupky, Ph.D. a že jsem uvedla všechny literární prameny, ze kterých jsem čerpala.

V Praze dne

.....

Kateřina Čopjanová

Poděkování:

Ráda bych poděkovala panu doc. Ing. arch. ThLic. Jiřímu Kupkovi, Ph.D za vedení práce, cenné rady a čas, který mi věnoval během konzultací, dále děkuji své rodině za stálou podporu při studiu a při psaní této bakalářské práce.

Abstrakt:

Tato bakalářská práce se zabývá rozbořem barokní krajiny v Lysé nad Labem a jejím blízkém okolí.

Práce se skládá ze dvou částí, první je obecná (rešeršní) a druhá konkrétní (analytická). Obecná část práce se zabývá kulturní krajinou se zaměřením na barokní komponovanou krajinu. Konkrétní část je popisována na základě terénního průzkumu a pomocí dostupných pramenů (regionální literatura, archivní prameny, staré mapy, atd.).

Cílem a zároveň výstupem této práce je zhodnocení významu dochovaných prvků a struktur barokních krajinářských úprav Sporckovského panství v současném obraze krajiny v okolí Lysé nad Labem a vytvoření přehledu („katalogu“) dochovaných historických prvků a struktur, které budou zhodnoceny textově i graficky.

Klíčová slova:

kulturní krajina, komponovaná krajina, baroko, státní památková péče, památkové dědictví, památkový fond

Abstract:

This bachelor's dissertation focus on analysis of baroque landscape in Lysa nad Labem and its closest surroundings.

The dissertation is composed of two parts, first is general (research) and second is specific (analytical). General part of dissertation deals with cultural landscape with specialization on baroque-composed landscape. Specific part is based on field research and on available secondary sources (i.e. regional literature, archives, historical maps, etc.).

The aim and at the same time the output of this dissertation is evaluation of significance of conserved elements and structures of baroque landscape adjustments of Sporck manor in present-day image of landscape in surroundings of Lysa nad Labem and establishing of overview (catalogue) of preserved historical elements and structures, which are evaluated in text and also on images.

Keywords:

cultured landscape, composed landscape, baroque, state monument care, historical heritage, monument fund

OBSAH

1	ÚVOD.....	10
2	CÍLE PRÁCE	11
3	LITERÁRNÍ REŠERŠE	12
3.1	Historické a společenské souvislosti doby baroka	12
3.2	Krajina a její charakteristiky	13
3.3	Kulturní krajina.....	14
3.4	Barokní komponovaná krajina	16
3.4.1	Kompozice barokní komponované krajiny.....	18
4	POPIS ZÁJMOVÉHO ÚZEMÍ	20
4.1	Historický a urbanistický vývoj.....	20
4.2	Popis území z hlediska přírodních podmínek.....	25
5	METODIKA.....	28
6	DOCHOVANÉ STOPY BAROKNÍ KRAJINY.....	31
6.1	Hrabčcí mikrosvět	31
6.2	Lysá n. L. - centrum zemědělské krajiny	37
6.3	Stavby v zemědělské krajině	39
6.4	Stavby zakomponované do lesních scénérií	42
6.5	Kratochvilné sídlo.....	46
7	DISKUSE.....	50
8	ZÁVĚR	52
9	PŘEHLED LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	53
9.1	Literární zdroje	53
9.2	Zdroje obrázků	56
9.3	Internetové zdroje	58
10	GRAFICKÉ PŘÍLOHY.....	60

1 ÚVOD

Žijeme v době, která se vyznačuje velice rychlým životním tempem. Zkracují se vzdálenosti, jsme zahlceni informacemi všeho druhu, cesty z kontinentu na kontinent, které dříve trvaly měsíce, překonáváme za dny, nebo hodiny. Stále spěcháme, a přesto často vzdycháme, že nic nestíháme. Neohlížíme se zpět, díváme se stále kupředu.

Při tom všem si však přestáváme uvědomovat a vnímat své okolí, kdy jezdíme za exotickými zážitky a nevidíme krásu okolo sebe. Zapomínáme a mnohdy i odmítáme se zastavit, byť jen na chvíli, rozhlédnout se, pozvednout oči od země k nebesům. Sami sebe tak připravujeme o krásu.

Tato práce je do jisté míry o zastavení, o pohledu zpět, o snahu pochopit své okolí, zavnímat jeho krásu, která nám zevšedněla. A co více, jde mi i o pochopení a porozumění těch, kteří zde žili před námi a obdiv nad tím, co vytvořili a co je k tomu vedlo, neboť bez vědomí toho, čím byla a jak vášnivě žila duše našich předků, vlastně nelze pochopit, co přesně se v této kulturní krajině před dvěma sty padesáti lety odehrávalo. Zůstaly jen zbytky architektury zbavené původního účelu, a i to jen z části.

Barokní doba, o které pojednávám, je dobou, která jako první počala ve zřetelném měřítku přetransformovávat krajinu k obrazu člověka. Přesto tak činila v harmonii a s citem, který dnes postrádáme, zachtělo by se mi říci v souladu s Bohem. Barokní monumentálnost, dynamičnost dnes umíme sotva napodobit, ne-li spíše zničit.

Chci se tedy pozastavit, zdokumentovat co nám zbylo a co můžeme pochopit a zachránit pro další generace, které přijdou po nás a budou hledat svou minulost.

2 CÍLE PRÁCE

Cílem této bakalářské práce je zmapování komponované krajiny v okolí Lysé nad Labem. Tato práce bude provedena na základě terénního průzkumu vybraného území a za použití dostupných literárních či odborných pramenů. Výstupem analýzy bude zhodnocení významu dochovaných prvků a struktur barokních krajinářských úprav Sporckovského panství v současném obraze krajiny v okolí Lysé nad Labem. Rozbor tohoto panství bude proveden ve formě „katalogu“ a výsledky budou zaznamenány v mapové i obrazové podobě.

Přínosem, jak doufám této práce je podrobnější a aktuální situace ve výše uvedené lokalitě k roku 2017 a vztah mezi krajinou a člověkem od jejich tvůrců po současnost. Uplatnění bych viděla v další badatelské činnosti na toto téma. Dále je možné brát tuto práci jako podklad například pro pozemkové úpravy (s ohledem na současný stav krajiny), územně plánovací činnost (územní a regulační plány, územně analytické podklady), pro tvorbu plánu péče o krajinnou památkovou zónu a pro rozhodování orgánů státní památkové péče a činnost stavebních úřadů v rámci povolovacích procesů.

3 LITERÁRNÍ REŠERŠE

V rámci literární rešerše bude nejdříve pojednáno o historických a společenských souvislostech barokní doby. Poté bude krátce pojednáno o krajině a její charakteristice, dále o kulturní krajině se zaměřením na barokní komponovanou krajinu.

3.1 Historické a společenské souvislosti doby baroka

Doba baroka, je fenomén, který byl do nedávné doby spíše na okraji historického zájmu. Bylo to dáno pojetím historie, určené Palackým a s určitým intermezem dějepiscetvím socialismu, kdy překroucením díla Aloise Jiráska a Palackého byl podán společnosti pokřivený obraz této doby. Dnešní situace je zcela odlišná a my již můžeme vnímat nejen celkovou krásu a plastičnost baroka, ale i lépe chápat souvislosti této doby.

Baroko přichází po nejničivějším válečném konfliktu, který Evropa do té doby zažila. Vylidnění Evropy v důsledku tažení armád, ať již pod kterýmkoliv praporem, rabování, plenění, nemocí a chaosu, který vše doprovázel, to značně ovlivnilo tehdejší smýšlení člověka.

Nový barokní člověk se z těchto příčin odklonil od idejí renesančního humanismu a jeho určité nevázanosti a navázal na velmi hlubokou zbožnost gotiky středověku. Stejně jako člověk středověký, počal vzhlížet k nebesům, pomáhal si však novými prostředky své doby.

Český prostor byl postižen stejně jako celá Evropa. Odliv původní inteligence, která odcházela ze země, v první a druhé vlně, vyrabovaná, vypálená země (Chudoba, 1945).

Tolik proklínané císařské nařízení o jednotném římskokatolickém vyznání však přineslo i mnoho pozitivního. V první řadě se počalo vyplňovat vakuum po odchodí inteligenci a celá zem počala být konsolidována a sjednocována. Nový kněží, kteří přicházeli z ciziny, se zcela chopili možnosti vyučovat a vychovávat nové generace, především znovu se vracející jezuitský řád, se svým školstvím na vysoké

úrovni. Církev počala vzdělávat nejen městské obyvatelstvo, ale působením misionářů ve venkovských oblastech, i když s počátečními obtížemi na venkovský lid, upevňovala své i císařské pozice v českých zemích.

Nová šlechta přicházející z Německa, Itálie, Francie a Španělska, nejen že rychle zdomácněla, ale přinesla nové kulturní zvyky a tradice ze svých zemí, které v českých zemích rovněž přizpůsobené zdomácněly. Opomenout nesmíme ani vazby, které tato šlechta udržovala se zbytkem Evropy a které nezůstaly zpřetrhány (Rebitsch, 2013).

Tímto se české země otevřely Evropě a počaly přijímat její kulturu a hospodářství. Nastal příchod nových architektů, umělců, nových myšlenek.

Kavalírské cesty mladé šlechty po Evropě se v této době vnímaly již jako standart, zajišťovaly čerstvost a novost dalších informací a upevňování svazku s okolním světem.

Toto vše bylo velmi formující pro nově vznikající barokní krajinu v českém prostoru a pro vznikající nový fenomén, nazvaný později ČESKÉ BAROKO.

3.2 Krajina a její charakteristiky

Obecně vnímá laik krajinu jako místo, ve kterém žije, které jej obklopuje, jako prostředí, které do jisté míry někdy i nevědomky sám přetváří. Samotné slovo krajina, vzato encyklopedicky, se používá ve svém moderním významu poměrně od nedávné doby, a to pravděpodobně až od konce 19. století. Cítíme toto slovo jako buď něco divokého (hory, strže, divoké potoky), nebo jako něco posvátného (zemědělská půda, pole), neboť nám přináší obživu. Krajina je zároveň vnímána jako jistý romantismus, tedy pocit kamenů, skal, potoků a řek. Z krajiny máme také dojem jisté rozlehlosti a otevřenosti (pole a luka), nebo temné hloubky a uzavřenosti (lesy) (Cílek, 2007b). Bohužel vnímáme krajinu jako něco samozřejmého a přirozeného, nechováme se však vůči ní vždy citlivě, s respektem a duchovní hloubkou, jakou by si zasluhovala. Patrné je to především v nedávné době, v rozmezí cca šedesáti let. V období rozsáhlé industrializace, mnohdy hektické, která ve značné míře, hlavně éře socialistické,

krajinu jako celek naprosto nerespektovala a s jejímiž důsledky se posledních 20 let značně potýkáme.

3.3 Kulturní krajina

Kulturní krajinu si můžeme představit jako skutečné zázemí člověka. Zázemí, které je intenzivně a trvale obhospodařované a se kterým se člověk žijící v této krajině trvale identifikuje a chápe je, jako nedílnou součást svého života. Tuto kulturní krajinu tvoří dvě základní síly: přírodní a přítomnost člověka (Hájek, 2003).

Kulturní krajina se v posledních letech dostává stále více do popředí zájmu, ať již odborníků z oblasti historie, kartografie, krajinné architektury, urbanismu, tak i laické veřejnosti. Je to způsobeno několika faktory, neponaučením se z chyb minulých dob, zapříčiněné především neskromností člověka (plenění přírodních zdrojů a nerespektování krajiny), které se v současné době znovu opakují stavbou nových průmyslových zón, stavbou logistických center na půdě ještě do nedávna využívané pouze k zemědělské činnosti, těžbou nerostů, umístováním nových pozemních komunikací (Semotanová at al., 2008) a v neposlední řadě, jak pozoruji ve svém nejbližším okolí, lavinovitou výstavbou rodinných domů ve volné krajině. To všechno se sebou přináší podstatné změny v dochovaných kulturních krajinách. V Lysé nad Labem, na kterou se chci v této práci nadále zaměřit, je toto vzhledem k blízkosti hlavního města Prahy obzvlášť patrné.

Kulturní krajinu přetvářel člověk nejen svou fyzickou prací, ale i svým duchem. Svým dobovým módním pohledem se snažil krajinu okolo sebe „zušlechtovat“, nejen pro svou potřebu obživy, ale i jako něco, co by jej uklidnilo, kde rád tráví své volné chvíle (parky, lesy, apod.). Výsledkem bývá mnohdy jakýsi střed zájmu mezi duchem a praktickým světem, přičemž duchovní ustupuje světskému. Je tedy naší povinností, nebo alespoň snahou, najít jakousi vyváženost mezi obojím. Kde však máme tuto vyváženost hledat? Jak máme nahlížet na ideální krajinu, z jakých poloh? Můžeme obecně definovat, že jiný přístup a význam předloží filozof, jinak ji pochopí přírodovědec a zase jiný postoj k ní zaujme historik, sociolog či inženýr. Tradiční mechanistická přírodověda dodnes pojímá krajinu jako pasivní výslednici působení biotické a abiotické složky, která je v ní zastoupena. Tento pohled tedy znamená, že krajina nemá žádné vlastní zákonitosti, jež by nebyly odvoditelné ze

zákonitostí těchto složek. V současné době se však stále častěji objevují koncepce, jež se zaměřují na takzvané sociální či antropoekologické výzkumy, které krajinu chápou jako fenomén s vnitřní dynamikou, strukturou a pamětí, tedy jako živou soustavu (Cílek, 2007a). Tedy podle tohoto fenoménu, který podle Cílka formulovali například M. Gottlie, M. Lapka, V. Bruna, nahlížíme na krajinu z perspektivy času dlouhého trvání. Dosavadní přístup krajinné ekologie vychází z diagramu typického pro technickou civilizaci, kdy předmětem pozornosti je pouze současná podoba krajiny s minimálními možnými přesahy do minulosti v řádu desítek let, nikoli stovek a více. Tímto technickým pohledem je krajině odňat rozměr času, který je v ní stále přítomen (Cílek, 2007a). Osobně souhlasím spíše s výše citovanými autory a s názorem, který formuloval Sádlo (1994), dle něhož lze na krajinu nahlížet jakožto na fenomén, jemuž přiznáme osobnost, kdy s tímto chápáním koresponduje známý termín *genius loci* (duch místa) a je s ním spojeno nazírání na krajinu jakožto na celek. Pokusme se podívat na dále mnou popisovanou krajinu tímto úhlem pohledu.

Kulturní krajinu neprovází jen samotná příroda, ale i kulturní památky, ve smyslu architektonickém od drobných sakrálních staveb, až po větší objekty civilních či církevních staveb, které tento komplex doplňují. Nesmíme zapomenout ani na dochované struktury např. historické stezky a trasy, které doprovází úvozy, mostky, apod. (Kupka, 2010). Kulturní krajina, která je využívána člověkem, se neustále vyvíjí a proměňuje. Na území Středočeského kraje, jak jsem již jednou zmínila především v blízkosti Prahy, je v současné době kulturní krajina ve stavu silného ohrožení.

Výchozím bodem pro poznání změn v mém okolí se stávají historické veduty (obrazy části krajiny) a historické mapy. Změny této krajiny jsou zachyceny také na dobových rytinách zachycující historické objekty, a i z těchto můžeme vycházet. Přírodní a estetické hodnoty se v tomto poznání do značné míry překrývají. Hodnotit krásu jako pozitivní estetickou hodnotu krajiny však představuje velmi choulostivou kategorii, neboť jinak ji vidí stavební inženýr jinak vlastník pozemku (Sklenička, 2003).

Vycházíme-li z výše uvedeného, můžeme námi sledovanou krajinu začlenit dle materiálu výboru pro světové kulturní dědictví jako komponovanou kulturní krajinu, to je krajina záměrně navržená a vytvořená člověkem, kam jsou zahrnuty jak zahrady a parky, tak rozsáhlé krajinné kompozice vytvořené z estetických důvodů. Jsou

spojené s církevními světskými monumentálními stavbami (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 1992). Jedná se o osobitý typ kulturní krajiny, jejíž celkové uspořádání bylo dáno na základě předem daného kompozičního záměru, který demonstroval postavení majitele ve společnosti (Kupka, 2010).

3.4 Barokní komponovaná krajina

Barokní krajina, v našem případě česká barokní krajina, je fenomén, který můžeme rámcově datovat první čtvrtinou, ale spíše druhou polovinou 17. století až polovinou 18. století. (Semotanová et al., 2008).

Barokní krajina, resp. česká barokní krajina, se stávala hospodářsky mnohem více využívanou, ale přesto byla naplněna estetikou a harmonickými vztahy a idejemi nového barokního člověka. Charakterizuje ji zvlněný terén s mozaikou drobných obdělávaných polí, hustší síť silnic a cest mnohdy lemovaných alejemi, města sevřená barokním opevněním, hospodářské objekty vsazené do volné krajiny (Semotanová et al., 2008). Velmi podstatné jsou církevní areály, kláštery stavěné specificky, dle zaměření a praxe jednotlivého řeholního řádu jako zadavatele stavby (cisterciácký řád - údolí - řeka, benediktýnský řád - návrší, františkánský řád - v městských částech, atd.).

S nejsilnějším působením baroka se setkáváme v otevřené krajině venkova, kdy nespoutaná městskou zástavbou se rozlévá po reliéfu krajiny a s citem sobě vlastním ji proměňuje. Výškové dominanty krajiny zvýrazňuje kostelíky a kaplemi. Ve vesnicích baroko buduje a nebo přestavuje kostely a zvonice a k nim přiléhající fary. Taktéž se budují rozsáhlé hospodářské dvory (Hájek, 2003).

Dalším podstatným znakem barokní krajiny je drobná architektura ve volné krajině – lorety, boží muka, kříže, kapličky, či sochy svatých (beatifikace a pozdější svatořečení sv. Jana Nepomuckého a následné masivní šíření kultu tohoto světce v této době, vděčíme jeho nesčetným zobrazením v sochařské i malířské podobě ve městech, vesnicích i ve volné krajině) (Vlnas, 2013).

Barokní světskou i církevní architekturu doprovázejí mohutné stromové solitéry, barokní zahrady a krajinné parky.

Obvykle se nazývá historickou barokní krajinou, nebo též komponovanou barokní krajinou. Jejimi příklady mohou být Sporckova komponovaná krajina v Kuksu a Lysé nad Labem z přelomu 17. a 18. století, nebo šlikovská a valdštejnská komponovaná krajina na Jičínsku ze století 17. (Semotanová et al., 2008). Konkrétně vidíme budování zahrad a parků okolo zámků, triumfální příjezdové cesty. Všechny rozhledy, pohledy a průhledy jsou z větší míry inspirované křesťanskou symbolikou a rozvržené s maximálním využitím tehdejších znalostí geometrie, matematiky, astronomie, astrologie a tehdy velmi módní hermetiky (Hájek, 2003).

Tyto stopy jsou patrné dodnes, postupně však bohužel mizí. Současný člověk je myslím schopen tyto zbytky intenzivně vnímat, studuje je a usiluje o jejich pochopení, uchování, nebo rekonstrukci.

Ze starších gotických, či renesančních krajin, zůstalo na rozdíl od barokní krajiny jen velmi málo stop. Hlavním důvodem je intenzita, s jakou se barokní krajina českých zemí před třemi sty lety rozprostřela. Přesto, jak bylo výše uvedeno, její stopy se vzrůstajícím časovým odstupem a pokračující modernizací a urbanizací krajiny postupně mizí. Tři staletí zpět mohou být považována za minimální časový horizont, kdy se tvář historické krajiny dosud „udrzuje“ v současné krajině. Je zde ovšem nutný předpoklad, že nenastanou jiné, mnohem výraznější přeměny krajinného rázu. Proto tedy každá sonda zachycující barokní krajinu v jejích různých podobách, může být sondou poslední (Semotanová et al., 2008).

Pokud se budeme hlouběji zabývat českou barokní krajinou, zjistíme, že se stává z hospodářského hlediska mnohem více využívanou. Po lese obdělávají systémem trojpolního hospodaření, které dosahuje maximálního možného rozvoje.

Silniční síť se stává hustší a cesty lemují aleje listnatých stromů (Löw et Michal, 2003). Strategicky důležitá města jsou sevřena barokním opevněním, které však pozvolna ztrácí na významu, opevněné středověké hrady nahrazují vzdušné a rozlehlé zámky, obklopené symetrickými zahradami.

Náboženské vzrušení této doby buduje vznosné kostely na návrších a poutních místech a vše je umocněno drobnými plastikami světců ve volné krajině, především zpodobněním nového barokního světce sv. Jana Nepomuckého, jednoho z nejznámějších Čechů v Evropě (Vlnas, 2013).

Tato historická barokní krajina, však z pochopitelných důvodů mizí. Třista let zpět, můžeme považovat za minimální časový horizont, kdy se takováto krajina udržuje v současné podobě, musíme ovšem předpokládat, že nenastanou změny ať již působením přírody či člověka. V takovém případě může být každý takový zásah do této krajiny, zásahem smrtelným.

Zaměříme se nyní na samotnou kompozici barokní komponované krajiny, kdy zjistíme, že barokní sloh se již nezajímá pouze o samotné stavby, ale od koncepcí velkých areálů přešel až ke komponování celé krajiny. Baroko využívá pro vyjádření jednoty duchovní a hmotné skutečnosti (Löw et Míchal, 2003).

3.4.1 Kompozice barokní komponované krajiny

Samotné slovo kompozice, z latinského překladu slova *compositio*, znamená sestavení neboli skladbu. Jedná se o účelové uspořádání jednotlivých prvků v jeden jediný celek.

Krajinou kompozici lze chápat na dvou úrovních, nejen prostorovou skladbou (kompozice vnější), ale také myšlenkovou náplní (kompozice vnitřní), která dílo utváří na abstraktní rovině.

Popis charakteristiky komponované krajiny z pohledu její skladby a historického vývoje je možný pomocí poznatků získaných z mapových podkladů, literárních pramenů, archivních zdrojů a vzájemném srovnáním těchto poznatků. Nelze opominout vlastnosti krajiny, ať už byly dány přirozeným vývojem, nebo přírodními podmínkami (Kulišťáková, 2013).

Typy krajinné kompozice

Rozlišujeme tři druhy krajinné kompozice: sakrální, profánní a kombinované. Tyto kompozice vznikají lidskou cílevědomou činností. V krajině se uplatňují dodnes a podílejí na jejím charakteru (Kupka, 2010).

- **Sakrální:** tyto kompozice jsou nejčastěji spojeny s kostelem, kaplí, klášterem nebo drobnými sakrálními objekty. Často se jedná o pašijové a křížové cesty a poutní areály.

- **Profánní:** tato kompozice je nejčastěji spojena se sídlem aristokracie, s hospodářským zázemím, nebo místy pro odpočinek a relaxaci. Vázány jsou například na zámky, dvory, bažantnice, obory apod.
- **Kombinované:** v této kompozici jsou zastoupeny oba předchozí typy kompozice, a to jak sakrální, tak i profánní (Kulišťáková et al., 2011).

Jednotlivé prvky krajinné kompozice

Obecně dílčí prvky lze rozdělit na bodové, liniové a plošné.

Kompoziční body svým vzhledem přitahují pozornost, jedná se nejčastěji o dominanty. Dominantou může být zámek, kostel, kaple, klášter, letohrádek apod. Nepostradatelná jsou také významná vyhlídková místa, která se sice prostorově moc neprojevují, ale jsou pro danou polohu záměrně vybrána (Kulišťáková, 2013). Dominanty by měly být dostatečně velké, viditelné z co největšího území a také aby výhled z nich byl na co největší území. Přitažlivé a zajímavé prvky se umísťovaly do zajímavé části areálu, ale také mimo areál, opticky tím totiž zvětšovaly prostor (Kupka, 2010). Kompoziční body v krajinné kompozici plní funkci určitých center nebo prostorových uzlů. Od nich se pak kompozice odvíjí nebo k nim směřuje.

Druhým kompozičním prvkem jsou linie, kterými jsou prostorové spojnice mezi dílčími body a plochami kompozice. Jejich význam spočívá v zajištění celistvosti komponované krajiny a ve vyjádření hlavních prostorových souvislostí a vztahů mezi dílčími prvky kompozice. Kompoziční linie dělíme na vazby fyzické (cesty, lesní průseky), vizuální (přístupové místo, ze kterého se území otevírá pohledům – výrazně se podílejí na smyslovém vnímání celku) a symbolické (kopce, křížové cesty – k jejich pochopení jsou nutné znalosti o místě).

Poslední, prostorově rozsáhlé celky, kterými jsou plochy a které jsou odděleny od svého okolí fyzicky (ohradní zeď, kanál apod.), vizuálně (vizuální uzavřený celek), nebo symbolicky (skladbou prvků je v krajinné kompozici ztvárněn příběh), tvoří samostatný kompoziční celek vytvořený vlastní myšlenkou (Kulišťáková, 2013).

4 POPIS ZÁJMOVÉHO ÚZEMÍ

V této kapitole bude pojednáno o historickém a urbanistickém vývoji města Lysé nad Labem a také o přírodních podmínkách, zejména geomorfologii, pedologii, geologii, klimatu, hydrologii a vegetaci na tomto území.

4.1 Historický a urbanistický vývoj

Osídlení Lysé nad Labem se datuje již od pravěké doby. Má to svou přirozenou logiku. Člověka sem lákalo teplé podnebí a řeka Labe mu sama ukazovala cestu. Na osídlování nám ukazuje četnost archeologických nálezů např. na jižním labském břehu směrem k Přerovu, kde se našly četné zbytky nástrojů, nádob a ozdob. Byly to nástroje z hlazeného kamene, v kterých byly vrtané otvory, či pazourkové nože. Tyto nálezy ukazují na dobu neolitickou. Na východním konci města Lysé nad Labem zase byly nalezeny klíny, kladivo a železný meč. Spolu s nimi se našly baňaté nádoby se čtyřmi oušky a svislým hrdlem. Odkazují nás do doby bronzové (Otruba, 1997). Cesty římských kupců podél Labe máme doloženy nálezy z nedalekých Kostomlat, kde se našly mince z doby císaře Augusta a císaře Nera přibližně 97 n. l. (Otruba, 1997).

Vznik samotného města se datuje pravděpodobně do 5. století. Je dokládána jednak historickou pověstí, která samozřejmě není průkazná a jednak opět archeologickými nálezy. Jeho prvotní umístění bylo v místě dnes známém jako Stará Lysá. Zde, na místě dnešního hřbitova, v části nazvané „Na Ostrově“ byly nalezeny zbytky hradiště.

V době českého raného státního útvaru patřila Lysá nad Labem k částem, které spravoval rod Slavníkovců a po vyvraždění tohoto rodu připadl k pražskému knížectví. Pro správu zdejšího území byla vystavěna tvrz, která se připomíná v 11. století (*turris dicta Lissa*). Údajně měla stát na jižním vrchu Viniček. Ovšem, přímé důkazy chybí a není mi známo, že by v této lokalitě proběhl výzkum (Sedláček, 1997).

Opravdu nejstarší doloženou zprávu o Lysé nad Labem nám dokládá Kosmova kronika roku 1013, která popisuje, jak byl na tvrz Lysou odvezen a uvězněn kníže Jaromír svým bratrem Oldřichem (Hrdina et Bláhová, 2005).

V další etapě připadlo území kapitulnímu kostelu sv. Václava ve Staré Boleslavi, který právě v té době založil kníže Břetislav.

13. století zná Lysou jako věnné panství českých královen. 4. 3. 1291 došlo nařízením královny Guty Habsburské (manželka Václava II.) k povýšení osady Lysá na město.

V listině pro faru z 10. 8. 1293 se již výslovně uvádí starobylé městečko Lysá - antiquum forum Lissa (Otruba, 1997). V roce 1355 přicházejí do města mniši augustiniáni, kteří zde zakládají malý klášter a vedou faru. Dle Josefa Vojáčka v díle Lysá nad Labem grunty, domky a jejich majitelé 2003, k tomu dochází až roku 1389. Václav IV. zastavil panství šlechtickému rodu Vartenberků a ti panství rychle prodávají do dalších šlechtických rukou (Kořínková, 2010). Rozkvět města byl ukončen husitskými bouřemi. Město bylo vypáleno a přilehlé osady taktéž.

Okolo roku 1450 koupil lyské panství Jan ze Smiřic. Tato velmi zajímavá postava šlechtice, který se v dobách husitské revolty uměl svižně pohybovat mezi tehdejšími tábory a jejich řekněme „politickými předáky“, je dokladem rčení „o vysokém letu a strmém pádu“. Přesto zanechal po své tragické smrti (odsouzen a sťat) potomkům rodu velmi solidní základ pro další rozkvět rodu. Smiřičtí drží Lysou nad Labem do roku 1529, kdy rod vymírá po meči (Jukl, 2012; Juřík, 2012).

V dalších obdobích do třicetileté války se opět střídají majitelé, až roku 1548 kupuje panství král Ferdinand I. V držení krále panství zůstává do roku 1647 (Vojáček, 2003).

Období třicetileté války přineslo městu vše, co válka přináší. Emigrace (první vlna) nekatolického obyvatelstva (1626), průchody vojsk (město nebylo opevněno) a s ním spojené rabování, vypalování apod. Pro představu jenom v roce 1631 prošlo přes Lysou saské vojsko Arnheimovo, po něm čtyřikrát Buttlerovský regiment, armáda Illova a sbory generála Gallase. Město opět lehlo popelem (Otruba, 1997).

Po skončení třicetileté války se panství Lysá dostává do rukou generála císařského jezdeckva Johanna Sporcka. Vliv renesance pomalu odeznívá, přichází barokní doba. Přesto, že postava generála Sporcka zcela do barokní doby nepatří, pokládám ji vzhledem k dalšímu vývoji panství za zcela klíčovou.

Johann Sporck se narodil roku 1597 ve Westerlohe u Dellbrücku ve Vestfálsku. Pocházel dle tradice ze selského rodu a již ve čtrnácti letech vstoupil do vojska bavorského kurfiřta. Z prostého vojáka se postupně vypracovává na velitele jízdy, vyznamenává se smělými přepady nepřátelských vojsk. Vyznačuje se vysokou osobní

statečností. Ve známé bitvě se Švédy u Jankova je zajat a o jeho důležitosti vypovídá, že jej císař vykoupil a povýšil na generála jízdy. Spolu se svým druhem Johannem Werthem za poněkud zvláštních okolností odchází ze služeb bavorského kurfiřta, spojence Habsburků a vstupuje do císařských služeb (Scheffers, 2004).

Johann Sporck za své zásluhy získal panství Lysá 2. prosince roku 1647 (Kořínková, 2010). Je povýšen do stavu říšských svobodných pánů a získává titul hraběte. Do pozdního věku zůstává brilantním jezdeckým generálem. Mimo výše uvedené panství získává panství Konojedy a další. V hloubi duše však zůstává sedlákem, jsou dokonce náznaky, že se uměl pouze podepsat a je to i znát na jeho vystupování. Sedlákem zůstal myslím v dobrém slova smyslu i nadále. Tak jako byl vynikajícím vojákem, byl výborným hospodářem. Měl velkou zálibu v hřebcích, skopcích a býcích, nechal je ve velkém počtu dopravovat na svá panství. Osazoval vylidněná hospodářství novými lidmi (ať už propuštěnými vojáky, či sliby nalákanými Němci). Vymáhal velmi tvrdě daně a robotu, ale zároveň obnovoval měšťanům některá práva, podporoval výstavbu. Jeho postup vůči poddaným byl někdy tvrdý až nelítostný, přesto to bylo v dané době pravděpodobně nezbytné (Mašek, 2010).

I při svých hospodářských aktivitách stále sloužil vojensky císaři, a ještě ve svých šedesáti letech rozhodl svým energickým zákrokem roku 1664 v bitvě u sv. Gottharda v Uhrách o vítězství tehdejších křesťanských spojenců nad muslimy (Prchal, 2015).

Dostáváme se ke stěžejním postavám této práce. Legitimní syn Johanna Sporcka, František Antonín se narodil 9. března roku 1662. Byl starším ze dvou synů. Panství Lysá zdědil po otcově smrti roku 1679. Ovšem, prakticky se ho mohl ujmout až v době plnoletosti, což bylo o čtyři roky později. Byl nadaný, ambiciózní, v otázkách praktického života poněkud rozporuplný (Preiss, 2003).

Studoval spolu se svým bratrem u jezuitů v Kutné Hoře a svá studia završil v osmnácti letech na pražské univerzitě (Bobková - Valentová, 2006).

Další dva roky strávil na kavalírské cestě po Evropě. Tato pro šlechtické mladíky té doby již obvyklá cesta završovala vzdělání a podstatným způsobem formovala osobnosti mladých šlechticů. František Antonín využil svůj zahraniční pobyt k orientaci v různých filozofických a náboženských směrech. Vnímá dle mého

soudu inspirační podněty šlechtických dvorů Itálie, Francie, Holandska a dokázal získat množství společenských kontaktů (Cerman, 2011).

Po návratu do Čech zhodnocoval tyto zkušenosti ve své celoživotní činnosti, jak v Lysé, Kuksu a dalších. Samotná osoba F. A. Sporcka je značně problematická. Trpěl komplexem méněcennosti vůči okolní starší šlechtě, která ho jako rodově nového šlechtice nebrala mezi sebe. Proto se snažil nabýt lesku, jednak kupováním úřadů (které však prakticky nevykonával a ani nechtěl vykonávat) a jednak vlastním se zviditelněním v roli mecenáše a stavebníka. O těchto jeho ambicích svědčí freska z bývalé knihovny lyského zámku, kde na jedné straně sálu zpodobnil vojenské zásluhy svého otce a na straně druhé zpodobnil sám sebe, jako bustu v knihovně. Svědčí to o tom, že po vojenských zásluhách svého otce chtěl pokračovat v lesku rodu, na poli duchovním (Prchal, 2015).

Nezanedbatelná je i jeho honba za řády. Velmi stál o tehdejší nejprestižnější řád Zlatého rouna, a když jej nezískal, založil svůj řád sv. Huberta. Sám sebe jako moralista vnímal jako „rytíře Kristova“, člověka, který se snaží napravit tehdejší morálku a upevnit víru mezi svými současníky (Preiss, 2003).

Přes všechn lesk, kterým zahrnoval svou osobu, víme, že byl člověk despotický, hypochondr poháněný obrovskou dávkou ješitnosti a mnohdy přeceňoval sebe sama, navíc byl notorický „sudič“ (Rakowski, 1938).

Nestálost jeho povahy charakterizuje i to, že mnoho jeho projektů dokončila až jeho dcera spolu se svým manželem, kterého starý hrabě adoptoval, aby jeho rod nevymřel. Přesto co bylo řečeno, nemůžeme F. A. Sporckovi upřít vysoce vytríbený vkus. Z díla, které nám odkázal, obdivujeme dodnes, především Kuks, zbytky eremitáží, zámek a park v Lysé (Hrdina et Kuchařová, 2011).

V otcově díle pokračovala dcera Anna Kateřina (13. 4. 1689 – 19. 5. 1754). Už její incestní sňatek se svým bratrancem budil ve své době rozpaky, přesto manželství, jak se zdá nebylo nešťastné a bylo naplněno četným potomstvem (Hrdina et Kuchařová, 2017).

Anna Kateřina se po ujetí dědictví zasloužila o dostavbu farního kostela v Lysé nad Labem, která byla z nedostatku finančních prostředků na dvacet let zastavena a je dodnes jednou z dominant města. Šest let po smrti F. A. Sporcka

odprodala otcovské dědictví svému manželovi (Preiss, 2003; Hrdina et Kuchařová, 2017).

František Karel Rudolf hrabě Sweerts – Sporck (14. 10. 1688 – 30. 11. 1757) adoptovaný syn F. A. Sporcka vyrůstal ve velmi skromných poměrech a vychováván byl v puritánské prostotě. Původní duchovní dráhy se vzdal a vstoupil do vojska. Pokračoval ve vojenském hodnostním žebříčku, ale po uzavření manželství se vzdal vojenské kariéry a věnoval se správě svých nově nabytých statků. Byl to velmi dobrý a pokrokový hospodář. Zavedl nové pěstitelské metody, jak v polním hospodářství, tak v chovu dobytka. Prosazoval orbu technicky zlepšeným pluhem, nové způsoby hnojení půdy, přivezl a zavedl pěstování jetele a řepy z Holandska a ze Švýcarska nechal přivést nová plemena dobytka (Hrdina et Kuchařová, 2017).

Panství, která ještě zvětšil, pod jeho vedením prosperovala. Stihl ještě vykonávat funkci hejtmána Boleslavského kraje.

Jako pokrokový hospodář si uvědomoval přínos výchovy poddaných a zavedl v Lysé nad Labem hospodářskou školu, kam přivedl i učitelé. Škola byla ovšem pouze německá. Přes všechnu svou pokrokovost příliš oblíben pravděpodobně nebyl (Vojáček, 2003).

Hrabě svým praktickým a ekonomickým uvažováním přistoupil ovšem i k uzavření lázní Kuks, k prodeji loveckého zámku Bon Repos a k uzavření eremitáží. Stabilizované a prosperující panství zanechal dalším pokolením, která přežila až do 20. století (Halada, 1992).

Vlastní město jako základ Sporckova panství však zůstávalo zcela stranou Sporckovy aktivity a významně se rozrůstalo pouze o chalupní budovy. Až kolem poloviny 18. století došlo k několika změnám, a to novostavba školy východně od kostela, stavba nové radnice na východním konci severního náměstí a nový hřbitov severně od nového kostela. Symbolický závěr barokních změn v Lysé nad Labem zapříčinil požár z roku 1751, který zasáhl polovinu města. Po tomto období přibyla pouze stovka domů mezi lety 1786-1843, především se však zahušťovala stávající zástavba (Kuča, 1998).

4.2 Popis území z hlediska přírodních podmínek

Toto území je z hlediska geomorfologie rozděleno na tři typy. Ve všech případech se jedná o Hercynský systém, subprovincií je Česká tabule, provincií Česká vysočina a oblastí Středočeská tabule. Celek je jak na západě, tak na východu Středolabská tabule a na severu Jizerská tabule. Okrsek a podcelek se v těchto třech typech liší. Severně od Lysé, směrem k Benátkám nad Jizerou je okrsek Vrutická pahorkatina, východně směrem na Nymburk Sadská rovina a západně směrem na Brandýs nad Labem Staroboleslavská rovina. Co se týče podcelku, tak na severu je Dolnojizerská tabule, na západě Nymburská kotlina a na jihu Mělnická kotlina (Národní geoportál INSPIRE, 2017).

Vrutická pahorkatina – podokrskem je Lyská pahorkatina, která na jihu vytváří členitý erozně denudační povrch svědeckých pahorků s písčitymi šterky a písky středopleistocenních teras Labe a Vlkavy a úpatních kryopedimentů.

Sadská rovina – nacházejí se zde rozsáhlé plošiny nižších středopleistocenních a mladopleistocenních teras, s pokryvy a přesypy vátých písků a široké nivy labských přítoků.

Staroboleslavská rovina – s plošinami nižších středopleistocenních a mladopleistocenních teras, místy s pokryvy, návějemi a přesypy vátých písku (Demek et Mackovič, 2006).

V ploché labské nížině, která bývala dnem moře v pravěké době (křídové) a která má pouze 178 m n. m, se zdvihá mezi dnešními městy Nymburk a Brandýs nad Labem severním směrem pahorkatina, s několika vrchy ve výšce 220-230 m. Východní vrch se lidově nazývá „Šibák“ a při něm poněkud nižší „Homolka“, západní vrch se nazývá „Viničky“. Zhruba uprostřed obou výšin se vypíná vrch, na kterém je v současnosti zámek, na jižním, východním a západním svahu tohoto vrchu a daleko pod ním se rozprostírá město Lysá nad Labem (Otruba, 1997).

Celá oblast se z geologického hlediska nacházela na tzv. předhercynských jednotkách. Jednalo se o pásmo zahrnující metamorfované svrchní proterozoikum (kanonidy) a zvrásněné většinou metamorfované starší paleozoikum (oblast bohemia). Tato oblast se v prvotním tvoření podloží dělí ještě na kadruskou etapu, která je

charakterizována vývojem pásma oceánského typu, její sedimenty jsou zde zastoupeny ve všech krystalických jednotkách.

Tato pánev vznikala cca před 1300 miliony let a 660 miliony let. Po tomto vývoji přichází vývoj křídový, čtvrté pásmo. Toto pásmo uchovává vrstvy písčitéch a křemičitých vápenců, zvaných místně „dřínovské koule“ a „semické slíny“. V lomech se nachází vehlovická opuka (Otruba, 1997).

V dnešní době se na tomto území nacházejí sedimenty ze dvou geologických období, čtvrtohor (kenozoikum) a druhohor (mezozoikum).

V období druhohor a z hlediska regionálního členění Českého masivu (pokryvné útvary a postvariské magmatity) spadá Lysá nad Labem do české křídové pánve, která je plněna sedimenty křídvy. Jedná se o jizerské souvrství (střední až svrchní turon), tvořeno zpevněným typem hornin slínovce a vápence.

Co se týče čtvrtohorního stáří, jsou téměř na celé ploše této lokality nezpevněné části kvartéru. Na jihu se z velké části jedná o pleistocénní fluviální písek a štěrky (šedohnědá barva), překrytý nivním sedimentem. Dále se na tomto území nachází smíšený sediment, písčito-hlinitý až hlinito-písčité sediment, navátý písek a z malé části slatina, rašelina a hnílokal (Mapový server České geologické služby, 2017).

Hlubší vrstvy jsou zakryty diluviální hlínou, zcela na povrchu pak jsou nánosy diluviální hlíny a štěrku, které obsahují na pahorcích v okolí města (Šibáku) oblázky chalcedonů, achátů a jaspisů. V lomech se nacházely zkameněliny (Inoceramus) a žraločí zuby (Otruba, 1997). Půda, svažující se pozvolna od východu k západu, je na západ od Lysé písčité, porostlá borovými lesy. Na východě je však úrodná černozem.

Reliéf terénu má plochý charakter s minimálními výškovými rozdíly v rozmezí přibližně 4 metrů. Povrch terénu se svažuje jen velmi mírně k jihovýchodu.

Asi 2 km na jih od města protéká Labe, řeka s nadmořskou výškou 170 m n. m. Jeho řečiště, ještě nepříliš hluboké, tvoří četná ramena, která obtékají malé ostrůvky a zanechávají tu četné tůně. Labský tok se v nám známé minulosti několikrát změnil. Na pravém břehu má dva nepatrné přítoky, jižně od Ostré je to potok Hronětický, u Byšiček pak do něho ústí tzv. Mlynářská strouha. Ta v minulosti sbírala vodu hlavně z rybníků, které Lysou obepínaly ze tří stran. Vyplňovaly úžlabinu, v níž se skláněla úbočí výše zmíněných „Viniček“ a „Šibáku“. Asi 2 km na sever a západ od Lysé

počínaly u Milovic a postupovaly k nynějším vesnicím Vrutice a Staré Dvorce (rybník Hladoměř). Dále se mezi městem a řekou Labe rozkládal rybník nazývaný Pustý s mnoha loukami, později obrostlý dubovým lesem (nyní městská část v Rybníčkách). Poslední z těchto rybníků jménem Starolyský, byl vysušen okolo roku 1850. Také mezi zámeckým vrchem a Viničkami, prohýbá se údolím zvané Hrabanov, v kterém byl rybník. Protože voda z něj měla jen nepatrný odpad, vznikla tu ze zbytků bahenních a vodních rostlin slatina. Rašelina, která takto vznikla, však byla velmi prostoupena zemí a tak se nehodila k palivu, tehdy velmi využívanému (Otruba, 1997).

Na celém tomto území se nacházely do 19. století vzácné rostliny především z řádu „šáchorovitých“, mnoho ostríc, z travin třtina tuhá, některé vstavače, z léčivých rostlin zvláště zeměžluč a máta okrouhlolistá. V hlubších místech se ve vodě vyskytuje dodnes leknín (Otruba, 1997). S florou souvisí i výskyt bahenní fauny, především ptactva. V 19-20. století, v honbě za získáváním nové úrodné půdy, došlo k vysušování všech těchto rybníků. S tím souvisela i drastická změna fauny i flory. V současnosti jsou patrné pouze terénní, sotva znatelné obrysy hrází a odvodňovací strouhy. Díky tomu je ve 20. století v některých lokalitách např. městská čtvrť „Kačín“ je spodní voda tak vysoko (cca 2 m pod zemí), že není možné bez značných nákladů do dnešní doby vybudovat v nově vznikajících domech např. hlubší sklepy.

Do pol. 19. století se na zámeckých svazích pěstovala vinná réva. Toto se v současnosti snaží město obnovit. Do jisté míry byly ovšem zachovány v okolí Lysé nad Labem lesy. Rozprostírají se západním (Bor) i východním směrem (Doubrava) (Otruba, 1997). Jejich skladba je převážně smíšená, v některých částech např. Dvorce je to les jehličnatý, z původních lužních lesů zbylo po regulaci řeky Labe pouze torzo např. na pravém břehu Labe směrem k Čelákovcům. V současné době je stále patrná snaha lesy udržovat a vysazovat nové lesní „školky“, přesto nevím, zda vysazováním smrků a obecně jehličnanů, je ten správný krok budoucím směrem.

Obecně vzato, patří krajina v okolí Lysé nad Labem k nejteplejším v Čechách s nejmírnějším podnebím, ale také k nejsušším a největrnějším. Vzhledem k současným klimatickým změnám, budou však tyto údaje patřit v budoucnu k zastaralým. Průměrná teplota v červenci a srpnu činí 17,50 °C, v prosinci 0,5 °C. Roční úhrn srážek je 500-600 mm (Otruba, 1997; Štěpánková Z., 2014).

5 METODIKA

Bakalářská práce bude kromě standartních částí, jako je úvod, cíle, metodika, závěry, seznamy apod. obsahovat obecnou (rešeršní) a konkrétní (analytickou) část.

V první části této bakalářské práce v rámci obecné literární rešerše je na základě odborné literatury nejprve pojednáno o historických a společenských souvislostech doby baroka. Poté charakterizován pojem krajina, co to krajina vůbec je a jak ji vnímáme a v další části literární rešerše je pojednáno o krajině kulturní se zaměřením na barokní komponovanou krajinu. Řešená je zde i kompozice barokní komponované krajiny, zmíněny jsou typy kompozice a její jednotlivé prvky.

V druhé konkrétní (analytické) části je vybrané území bývalého Sporckovského panství nejprve popsáno z hlediska historického a urbanistického vývoje. Poté z hlediska přírodních podmínek, jimiž se rozumí geomorfologie, hydrologie, vegetace, geologie, pedologie a klima.

Dále bude na základě terénního průzkumu v okolí Lysé a pomocí dostupných pramenů proveden rozbor barokní krajiny ve formě „katalogu“, popsány dochované hodnoty zdejší krajiny, uveden bude také současný stav a význam a význam v jejich dnešním obrazu. Objasněna bude také jejich vazba na celkovou kompozici panství a vztah k okolní krajině. Památky budou mimo jiné zařazeny do katastrálních území a uvedena bude i jejich památková ochrana. Co se týče barokních stop ve městě Lysá nad Labem, je zmíněna i urbanistická struktura města.

Dostupnými prameny se rozumí regionální literatura, archivní prameny, staré mapy, veduty apod.

Jako nejstarší mapové podklady zde byly použity tzv. císařské povinné otisky map stabilního katastru Čech v měřítku 1:2880. Tyto mapy jsou z let 1824 – 1843 a byly původně určeny k archivaci ve Vídni. Po vzniku Československé republiky byly předány do Prahy. Jelikož zachycují původní stav krajiny bez pozdějších zákresů, jsou proto velice žádané a využívány ze stran badatelů (ČÚZK, 2010). Dále jsou také použity indikační skici stabilního katastru.

Použita zde byla také mapa I. vojenského mapování z let 1764-1768 a 1780-1783. Toto mapové dílo vzniklé pro vojenské účely, mělo sestavit přehlednou mapu monarchie. Jeho podkladem byla Müllerova mapa zvětšená do měřítku 1: 28 800.

Podrobnější popis byl prováděn „od oka“. Sestavení této mapy proběhlo neúspěšně, bez její kvalitní geometrické kostry nešla napojit (Laboratoř geoinformatiky, 2015c).

Dále bylo použito II. vojenského mapování (Františkovo) z let 1836 – 1852. Tato mapa vznikala na podkladu mapy Stablního katastru a díky tomu byla oproti I. vojenskému mapování přesnější (Laboratoř geoinformatiky, 2015a).

Dalším mapováním, které vznikalo na podkladu Stablního katastru a které zde bylo použito, je III. vojenské mapování (Františkovo – Josefské). Vytvořeno pro Moravu a Slezsko bylo v rozmezí roků 1876-1878, pro Čechy 1877-1880. Oproti předchozímu II. vojenskému mapování, bylo III. vojenské mapování vylepšeno znázorněním výškopisu pomocí šraf, vrstevnic a kót (Laboratoř geoinformatiky, 2015b).

Dalším použitým mapovým zdrojem jsou ortofotosnímky z 50. let 20. století a nejmladšími mapami této bakalářské práce jsou ortofotosnímky z dnešní doby.

Terénní průzkum byl proveden v říjnu 2016, kdy byla provedena fotodokumentace současného stavu jednotlivých dochovaných stop.

Při studiu komponované krajiny Lysé nad Labem, vycházím z těchto vedut: Vogtova „Liessa“ (Herrschaft Lyssa: das jetzt-lebende Königreich Böhmen) popis panství z roku 1712 (Johann Georg Mauritius Vogt 30. 6. 1669-17. 8. 1730, cisterciácký mnich v Plasích, filozof a teolog se znalostmi měřickými a mapové kresby), dále z anonymní veduty eremitáže sv. Václava z roku 1720 (pravděpodobně stejný autor jako v předešlém případě) (Semotanová et al., 2008).

Grafické výsledky v přílohách budou upravovány pomocí počítačového programu (malování) a to v případě Vogtovy veduty z roku 1712, dále bude vytvořen mapový výstup prostřednictvím počítačového programu ArcGIS (geografického informačního systému).

Jelikož je čerpáno také z tehdejších vedut, je proto na místě pozastavit se u jejich přesnosti a spolehlivosti. V případě Vogtovy veduty byla například v roce 2007, pro pokus o stanovení její relativní přesnosti použita základní mapa 1:25000 z roku 2005. Reprodukce obou pramenů, veduty i mapy, byly srovnány na stejnou velikost (veduta zvětšena, mapa zmenšena). Za hlavní záchytné body byly zvoleny město Lysá nad Labem, svatováclavská eremitáž, Litol a obora u Litole. Hlavní záchytné body i další pomocná stanoviště obou podkladů byly vzájemně propojeny kolmicemi a na

obou pramenech měřeny vzdálenosti vybraných bodů. Největší zkreslení (zkrácení a deformace obrazu) vykazala Vogtova veduta při celém dolním okraji, a to v rozsahu 30-40 %. Nejmenší odchylka se ukázala v prostoru velkého lesního komplexu a obou eremitáží cca 10 %. Další použité dobové veduty se pohybují přibližně na témž stupni výpovědní hodnoty (Semotanová et al., 2008).

6 DOCHOVANÉ STOPY BAROKNÍ KRAJINY

Baroko a Sporckové, přinesli do zdevastované krajiny zásadní a nový přelom. Spojení baroka a Sporcků, hlavně osoby Františka Antonína vytváří na všech jeho panstvích důmyslné mikrosvěty, které spojují hraběcí rezidence, kratochvilné atrakce, lázně, zaopatřovací ústavy, chrámy a kláštery. Věci, které spolu zdánlivě nesouvisí, ale při bližším pohledu odhalují myšlení barokního člověka, u něhož má vedle krásy a radosti své místo i smrt. Při studiu minulých krajin, a tedy i barokní krajiny, se v poslední době věnuje zvýšená pozornost analýze obrazových, historických pramenů. Spolehlivost jejich výpovědní hodnoty, jako nefotografických obrazových pramenů se liší případ od případu. Podstatný je přístup autora k informacím, které zakreslil, zda se sám účastnil přípravy a vytvoření veduty, rytiny či obrazu, nebo zda jí sestavil zprostředkovaně převzetím různých neověřených podkladů nestejně výpovědní hodnoty. Stejný postup je při práci s tehdejšími mapami (Halík, 1928; Preiss, 2003).

Krajinnými kompozicemi toho území jsou areály: augustiniánského kláštera, kostela sv. Jana Křtitele, zámku a parku coby hraběcího mikrosvěta, který představuje důmyslné propojení sakrální a profánní kompozice, tzv. kombinovanou kompozici. Dále krajinné kompozice lesních staveb jako obou eremitáží, dvora Karlov a Nového stavení, kdy tyto stavby můžeme považovat za profánní kompozici. Hospodářskou krajinnou kompozici tvoří například bažantnice, obora u Litole, kdy město Lysá nad Labem můžeme vyčlenit jako samostatnou kompozici ve středu krajiny (tento celek můžeme rovněž považovat za profánní kompozici). Jako zcela samostatnou kompoziční krajinu můžeme uvést letohrádek Bon Repos, což je příkladem kombinované kompozice.

6.1 Hraběcí mikrosvět

K prvním počínům F. A. Sporcka po jeho návratu z kavalírské cesty patřila přestavba zámku a vytvoření parkové úpravy okolo něj. Byl to jeho první počín ve vytváření barokní krajiny. Naproti průčelí zámku byl v letech 1731–1741 vybudován augustiniánský klášter. Ten spolu s později velmi necitlivým zbořením klášterního kostela, tvořil se zámeckou budovou (byť ji mírně překrýval) zdaleka viditelný prvek v barokní krajině. Východně od výše popsaných budov byl postaven nový kostel

sv. Jana Křtitele. Budova je zakomponovaná zdí zámeckého parku do celého prostoru a tvoří celek s výše uvedenými stavbami (Vojáček, 2003).

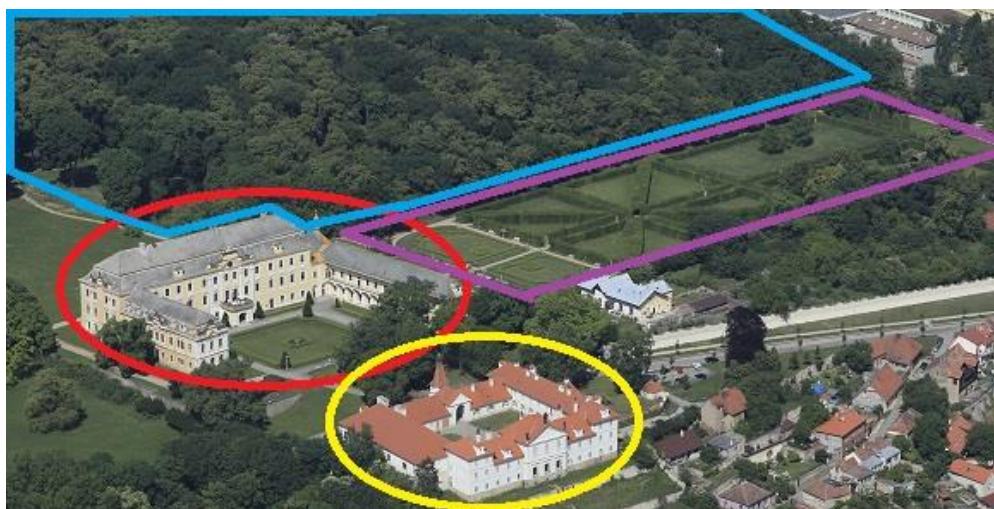
Zámek a zámecký park v Lysé nad Labem	
V příloze č. 1 pod číslem:	1
V příloze č. 2 pod symbolem:	
Zařazení katastrálního území:	Lysá nad Labem (ČÚZK, 2017)
Památková ochrana:	zámek: kulturní památka zámecký park: kulturní památka a zapsán do světového dědictví UNESCO (Poche et al., 1978)
Současný stav a význam: Zámek v současné době plní úlohu domova pro seniory a společně s udržovaným parkem slouží k oddechu obyvatelům města a jako turistický cíl. Je zachována jeho estetická hodnota.	
Popis: Původní starý zámek důkladně opravil a přistavěl k němu tzv. nový zámek (západní křídlo) a v letech 1738–1739 přestavěl i východní křídlo spolu s kaplí. V této základní podobě se nám stavba dochovala dodnes. Půdorys tvoří písmeno U otevřené směrem ke klášteru, sochařská výzdoba byla zadána dílně I. F. Platzera (vázy, erby, štuková výzdoba, putti). Průčelí zámku je obrácené k jihu, patrové, spolu s levým křídlem, zakončené trojúhelníkovým štítem s hodinami. Před levým průčelím malá terasa s kuželkovou balustrádou. Zahradní průčelí je totožné s jižním (Poche et al., 1978). Zámecký park okolo zámku založil F. A. Sporek po roce 1733, k čemuž si přizval vynikajícího zahradního umělce Henryka Klemma (Jech et al., 2007). Park sám, který hrabě nazval „parádním Libosadem“ obklopoval zámek a východní stranou přiléhá k městu. Tvořen byl výsadbou habrových špalírů, které byly uspořádány do hvězdic, za severním průčelím zámku je zachována prohlubeň, která evokuje bývalou přítomnost jezírka nebo fontány, dosud není určeno. Výzdobu parku vytvořila dílna Matyáše Brauna, z které se zachoval soubor soch znázorňující roční období, alegorie Dne a Noci, na schodišti andělci znázorňující roční období, alegorie žvlů, dva lvi a dvě sfingy, sochy dvanácti měsíců (Poche et al., 1978). Samy sochy, zvláště zpodobnění dvanácti měsíců jsou velmi plastické, dynamické ve své formě a velmi konkrétní. Následovník F. A. Sporeka, František Sweerts – Sporek kupodivu vzhledem ke svému hospodárnému přístupu, dispozičkou formu parku spolu s plastikami nejen zachoval, ale ještě rozšířil. V rozmezí let 1741–1749 přikoupil další pozemky a park rozšířil na sever, východ i západ. Jeho účelem bylo založit anglický park, na území Čech první takováto úprava vůbec. Dnešní výměry 20 ha se podařilo hraběti docílit v roce 1750. Od této doby zůstala stejná dodnes. V takto přikoupených pozemcích převládal listnatý les, jehož základ tvořily duby. Pro tento nový park se ujal místní název „Bludnice“ protože přímé sousedství takto pojatého parku vedle symetrického původního „Libosadu“, bylo esteticky pro současníky poněkud nepředstavitelné, byla stará část parku a nová oddělena zdí. Na rozhraní Libosadu a Bludnicí tvořila arkády, které umožnily volný průchod. Sama Bludnice byla neoplocená, pouze na severní a východní straně, kde volně navazovaly pastviny, byla oddělena tzv. HA – HA příkopem, novinkou, šířící se z Anglie a Francie a zde opět použita jako první v Čechách. Jeho podstata spočívala ve vytvoření překážkového příkopu na obvodu parku, aby se zabránilo vniknutí volně pasoucího se dobytka do tohoto prostoru. Příkop se vytvořil odkopáním (kolmým) terénu do hloubky přibližně jednoho metru. Kolmá část se vyzdila a od zídky se terén k pastvině plynule vysvahoval, až se navázalo na plynulý terén. V současnosti potvrzuje tento příkop rozdíl terénu na severní a západní straně (Pincová, 2007).	

Celý barokní areál byl doplněn dnes již nedochovanými voliérymi, ovocným sadem, kašnami a vodotrysky.

Obr. č. 1: Detail zámku s „Libosadem“ a „Bludnicí“ z roku 1842, zdroj: URL 6

Legenda:

- zámek
- augustiniánský klášter
- Bludnice
- Libosad

Obr. č. 2: Letecký snímek zachycující augustiniánský klášter a zámek s parkem, zdroj: URL 9

Obr. č. 3: Pohled na zámek od jižní strany, zdroj: fotoarchiv autora

Obr. č. 4: Pohled na zámek ze severní strany, zdroj: fotoarchiv autora

Augustiniánský klášter

V příloze č. 1 pod číslem:	2
V příloze č. 2 pod symbolem:	
Zařazení katastrálního území:	Lysá nad Labem (ČÚZK, 2017)
Památková ochrana:	kulturní památka (NPÚ, 2015)

Současný stav a význam: Klášter dnes slouží Okresnímu archivu Nymburk, který ho uchovává v podobě z 19. století a provádí průběžné rekonstrukce. Celý komplex je na jižní straně oddělen od města terasami, v současnosti obnovovanými.

Popis: Je to čtyřkřídlá budova okolo obdélníkového nádvoří. V dnešním klášterním komplexu je barokního původu pouze polovina severního křídla, celé východní a jižní křídlo. Zvláště kvalitně je řešeno jižní průčelí konventu, obracející se do krajiny a má zámecký vzhled se středním rizalitem vystupujícím nad křídla budov. Areál vybudoval významný architekt Scotti, sochařská výzdoba světců a andělů pocházela z let 1738, provedená dílnou J. A. Quitainera (Poche et al, 1978).

Areálu dominoval kostel Narození Panny Marie a sv. Jana Nepomuckého, později bohužel zbořeným. Byla to velmi kvalitní stavba s obdélníkovou lodí a obdélným presbytářem zakončeným stlačeným segmentem. Západnímu průčelí dominoval předstupující rizalit s hlavním portálem a dvěma hranolovitými přístavky po stranách. K severní straně byla připojena obdélná sakristie a k jižní obdélná kaple (Vlček et al., 1998).

Fotodokumentace a mapový výstup:

Obr. č. 5: Klášter okolo roku 1842, zdroj: URL 6

Obr. č. 6: Klášter v dnešní době, zdroj: URL 2

Obr. č. 7: Pohled na klášter z jihu

Obr. č. 8: Pohled na klášter ze severu

Zdroj obr. č. 7 a obr. č. 8: fotoarchiv autora

Kostel sv. Jana Křtitele

V příloze č. 2 pod symbolem:	■
Zařazení katastrálního území:	Lysá nad Labem (ČÚZK, 2017)
Památková ochrana:	kulturní památka (NPÚ, 2015)

Současný stav a význam: V současnosti patří stále římskokatolické církvi a slouží k bohoslužbám, dle původního záměru stavebníka. Chrám prošel náročnou rekonstrukcí na přelomu 20–21. století, která mu navrátila původní barokní podobu.

Popis: Samotný kostel je jednolodní, obdélníkový s lodí ve střední části rozšířenou, orientovaný, s pravoúhlým presbytářem, s obdélníkovou sakristií, s oratoří v patře a hranolovou věží, vysokou 55 metrů. Architektem byl další významný barokní stavitel F. M. Kaňka.

Samotný chrám je od okolí oddělen zdí, která je před jižním průčelím chrámu konvex-konkávně zprohýbaná (1741) snad dle návrhu architekta Luraga (Poche et al., 1978).

Zed' je v současnosti osazena sochami světců, svezеныmi z okolních eremitáží, z větší části vytvořenými dílnou M. Brauna. S výjimkou svatého Františka Serafinského z dílny sochaře Brokoffa (Adamcová, 2009).

Původní na celé zdi jsou pouze dvě sochy andělů strážců u vchodových mřížových vrat.

Fotodokumentace a mapový výstup:

Obr. č. 9: Kostel okolo roku 1842, zdroj: URL 6   Obr. č. 10: Kostel v dnešní době, zdroj: URL 2

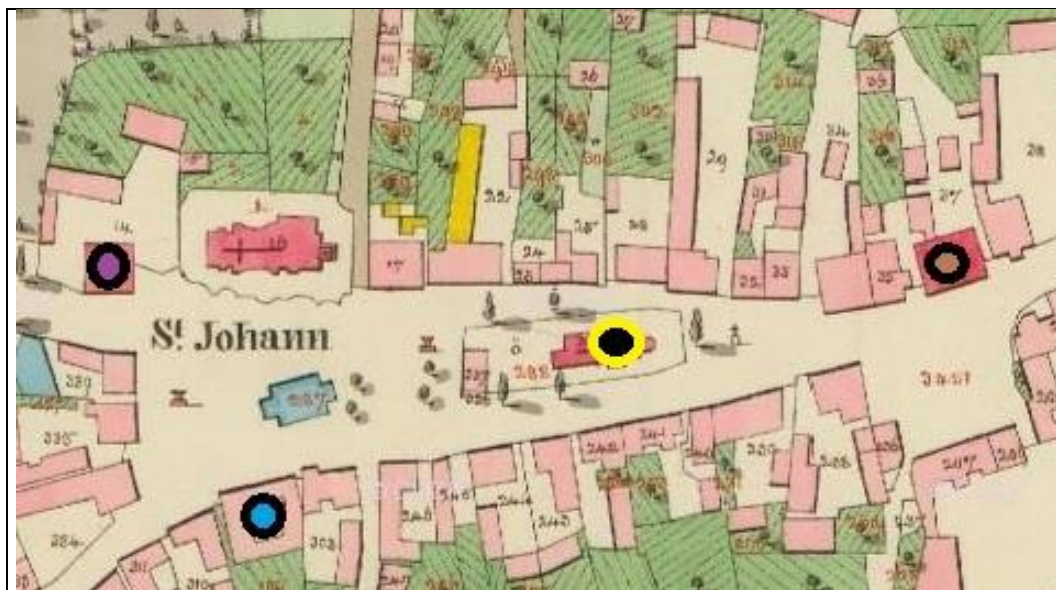

Obr. č. 11 a obr. č. 12: Pohledy na kostel sv. Jana Křtitele, zdroj: fotoarchiv autora

Zámek spolu s parkem, augustiniánský klášter a kostel sv. Jana Křtitele
<p>Vazba ke kompozici panství a vztah k okolní krajině: Kostel, klášter a zámek spolu s parkem tady tak vytvářejí jakýsi hraběcí mikrosvět výškově vyvážený, na jedné straně polohou zámku a kláštera, na straně druhé výškou věže kostela. Od kostela k zámku vede široká přístupová cesta, kdysi lemována alejí a se zámek a kostelem propojena zdí, na vrcholku osázenou bustami a vázami pravidelně se střídajícími.</p> <p>Celý komplex tak obsahuje jak stránku civilní (zámek), zábavnou (park), tak duchovní (kostel a klášter) a tvoří nepřehlédnutelnou výškovou dominantu kraje. Stejně tak je vybudován pozdější komplex v Kuksu (Halík, 1928).</p>
<p>Význam v jejich dnešním obrazu: Současný obraz tohoto komplexu zůstal s výjimkou zboření klášterního kostela v původním stavu vzhledem k okolní krajině.</p>

6.2 Lysá n. L. - centrum zemědělské krajiny

Barokní stopy ve městě Lysá nad Labem	
V příloze č. 1 pod číslem:	město Lysá n/L: 4
V příloze č. 2 pod symbolem:	radnice: ● fara: ● bývalá hřbitovní kaple sv. Barbory: ● bývalý špitál, dnes muzeum B. Hrozného: ●
Zařazení katastrálního území:	Lysá nad Labem (ČÚZK, 2017)
Památková ochrana:	ochrana místního významu (Poche et al., 1978)
Urbanistická struktura:	Město si zachovalo z větší části původní urbanistickou strukturu z 18. a 19. století, s výjimkou průmyslových staveb v okrajových částech města.
Současný stav a význam:	Z barokních památek v dnešním městě zůstala radnice, fara, několik domů a pozdější špitál, dnes muzeum Bedřicha Hrozného. V současné době se město rozrůstá hlavně zásluhou výstavby rodinných domů při okrajích města. Průmysl byl vlivem současných politickoekonomických změn potlumen, zůstává agrárním střediskem Polabí.
Popis:	Samotné město bylo po ničivých požárech znovu vystavěno a v námi sledovaném období čítalo 107 domů, radnici (1746–1747), faru, dvůr, špitál a poštovní úřad. Gotický kostel sv. Jana Křtitele na náměstí (nezaměňovat s nově vystavěným kostelem stejného zasvěcení) byl po roce 1666 barokně upravený a po výstavbě výše zmíněného kostela využíván jako hřbitovní kaple sv. Barbory (Kuča, 1998; Otruba, 1997). Tento kostel později zbořený je v současné době po archeologickém průzkumu v základech zřetelně v současné době úpravě náměstí.
Vazba ke kompozici panství a vztah k okolní krajině:	Město v barokní době plnilo jakousi hospodářskou základnu, ovšem nebylo středem pozornosti stavebního zájmu vlastníka panství. V další době se hekticky rozvíjelo hlavně v 19. století. Socialistická výstavba 20. století se oproti jiným lokalitám města dotkla sporadicky. Mírné převýšení města spolu s výše uvedeným hraběcím světem tvoří z dálky jednotlý obraz. Město je obklopeno obdělávanou půdou.
Význam v jejím dnešním obrazu:	V dnešní době plní přirozené středisko oblasti.
Fotodokumentace a mapový výstup:	

Obr. č. 13: Původní náměstí B. Hrozného, zdroj: URL 7, (upravila: Kateřina Čopjanová)

Obr. č. 14: Pohled na současné náměstí B. Hrozného, zdroj: URL 4, (upravila: Kateřina Čopjanová)

Legenda k obr. č. 13 a obr. č. 14

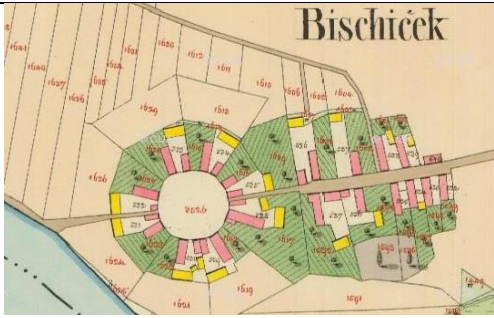

- fara
- muzeum B. Hrozného (bývalý špitál)
- místo bývalé hřbitovní kaple sv. Barbory
- radnice

6.3 Stavby v zemědělské krajině

Obora u Litole	
V příloze č. 1 pod číslem:	8
V příloze č. 2 pod symbolem:	▲
Zařazení katastrálního území	Litol (ČÚZK, 2017)
Památková ochrana:	zničeno, památková ochrana není (Poche et al., 1978)
Současný stav a význam: Pozdější doba těmto oborám nepřála, byly zlikvidovány a v dnešní době po éře cukrovaru taktéž zbořenému, je na místě obor překládová plocha firmy zabývající se dovozem automobilů.	
Popis: Nedaleko Lysé v těsném sousedství vsi Litol (dnes součást Lysé nad Labem) zřídil hrabě F. A. Sporck dvě obory, starou a novou, kdy v jedné byli chováni daňci (údajně až 1000 kusů) a v druhé hříbata. V oborách byla budova hájovny a tři menší stavby hospodářského charakteru (Středočeská knihovna v Kladně, 2008).	
Fotodokumentace a mapový výstup:	
	
Obr. č. 15: Obora okolo roku 1764, zdroj: URL 3	
Obr. č. 16: III. vojenské mapování (doba cukrovaru), zdroj: URL 4	

Bažantnice	
V příloze č. 1 pod číslem:	3
V příloze č. 2 pod symbolem:	▲
Zařazení katastrálního území	Lysá nad Labem (ČÚZK, 2017)
Památková ochrana	zničeno, není chráněno (Poche et al., 1978)
Současný stav a význam: Stará bažantnice byla zbořena roku 2000 a na jejím místě stojí dnes čerpací stanice LPG. Dochovala se pouze prastará lípa.	
Popis: Západně od zámku v Lysé nad Labem zřídil F. A. Sporck oplocenou bažantnici, která údajně produkovala ročně až 200 bažantů. Jednopatrová budova, společně se stodolou však zde byla patrně již dříve, o čemž svědčil kamenný znak na štítě stodoly s letopočtem ze 17. století, (uvádí se však také roky 1565 nebo 1568). F. K. Sweert – Sporck bažantnici roku 1745 zrušil a založil zde dvorec Neuhöfel, ale v roce 1758 její provoz opět obnovil (Semotanová et al., 2008).	
Fotodokumentace a mapový výstup:	
	
Obr. č. 17: Bažantnice z 50. let minulého století, zdroj: URL 4	
Obr. č. 18: Současné ortofoto bývalé bažantnice, zdroj: URL 4	

Byšičky	
V příloze č. 2 pod symbolem:	▲
Zařazení katastrálního území:	Lysá nad Labem (ČÚZK, 2017)
Památková ochrana	kulturní památka (Poche et al., 1978)
Současný stav a význam: V současnosti je zachováno pouze stavební umístění stavení, jejich vzhled však již odpovídá nové době a původní je naprosto setřen.	
Popis: Jihozápadně od Lysé nad Labem nechal F. A. Sporck vybudovat novou vesnici nazvanou Byšičky. Postavena byla na místě starší vsi Byšice, vypálené za husitských válek, znovu pak v 17. století. Ves je postavena na půdorysu okrouhlice s kruhovou návší a její výstavba dokládá barokní smysl pro symetričnost.	
Jako kuriozitu můžeme uvést, že ve zdivu stodoly, statku číslo čtyři, byla zazděna socha lvíce – snad ze zázračné zahrady eremitéže sv. Václava. Při novostavbě byla socha zničena (Poche et al., 1978).	
Fotodokumentace a mapový výstup:	
	
Obr. č. 19: Byšičky z roku 1842, zdroj: URL 8	Obr. č. 20: Byšičky v současné době, zdroj: URL 5

Obora u Litole, bažantnice a Byšičky
Vazba ke kompozici panství a vztah k okolní krajině: Odlehlejší hospodářská sídla byla vystavěna účelově v daných lokalitách a jejich výstavba a vzhled podléhaly dobovému vkusu stavebníka. Z těchto staveb se do současnosti zachovalo v původním stavu pouze torzo, většina byla v pozdějších letech zničena či přestavěna dle potřeb další doby. Jejich poloha s výjimkou obory u Litole byla většinou v nezalesněných (pole a pastviny) částech panství.
Význam v jejich dnešním obrazu: Obora a bažantnice: nedochovány Byšičky: malá ves se zachovanou návší s původním půdorysem, stavby zcela podlely pozdějším přestavbám.

6.4 Stavby zakomponované do lesních scénérií

Nové stavení	
V příloze č. 1 pod číslem:	5
V příloze č. 2 pod symbolem:	
Zařazení katastrálního území	Lysá nad Labem (ČÚZK, 2017)
Památková ochrana	již neexistuje, není chráněna (Poche et al., 1978)
<p>Současný stav a význam: Z původního loveckého zámečku nejsou dochovány žádné stopy, pouze z jeho určení jako loveckého, můžeme usuzovat, že stál ve své době blíže k lesnímu porostu.</p>	
<p>Popis: Lovecký zámeček nazývaný Nová budova, nebo Nové stavení, byla trojkřídlá stavba s malým nádvořím, jejíž součástí byla prý okrasná zahrada s vodotryskem. Zámeček byl patrový, dostavěný v roce 1702. S přízemím, určeným pro služebnictvo a s patrem zařízeným pro panstvo (dvě komnaty). V předsíni se shromažďovalo panstvo k občerstvení před odchodem na lov. Areál zanikl již v průběhu 18. století (Preiss, 1981). Je známa pouze přibližná poloha.</p> <p>V blízkosti zámečku nechal F. A. Sporck postavit mlýn (1720) s pilou nazývaný u sv. Anny, dnes již také zaniklý (Semotanová et al., 2008).</p>	
Fotodokumentace a mapový výstup:	
	
<p>Obr. č. 21 a obr. č. 22: Pohled na místa bývalého Nového stavení a mlýnu s pilou u sv. Anny, zdroj: URL 4, (upravila: Kateřina Čopjanová)</p>	
<p>Legenda k obr. č. 22 a obr. č. 23</p> <p> mlýn s pilou u sv. Anny</p> <p> Nové stavení</p>	

Bývalý špitál s kostelem Povýšení sv. Kříže, dnes dvůr Karlov

V příloze č. 2 pod symbolem:	
Zařazení katastrálního území:	Lysá nad Labem (ČÚZK, 2017)
Památková ochrana:	kulturní památka (NPÚ, 2015)

Současný stav a význam: V současné době jsou dochované budovy v neutěšeném stavu, bez zájmu majitelů, používané pouze k zemědělským účelům.

Popis: V roce 1715 nechal hrabě F. A. Sporck postavit poblíž dnes již zaniklé zemské stezky, severně od Nového stavení špitál s kostelem Povýšení svatého Kříže, kde se konaly před začátkem honů slavnostní mše k počtě sv. Hubertovi. Špitál pro 24 chovanců byl postaven dle projektu F. M. Kaňky a dokončen byl roku 1717.

Čtyřkřídlá budova, které dominoval barokní kostel zachovaný přes pozdější dílčí úpravy v převážné většině své hmoty, byl jednolodní, obdélný, členěný plochými lizénami. V hlavním průčelí byl jednoduchý portál s kamenným ostěním, zdobený uchy.

Špitál byl asi od poloviny 18. století proměňován na hospodářský dvůr Karlov a počátkem 19. století byl zrušen (Čechura, 2012).

Fotodokumentace a mapový výstup:

Obr. č. 23: Dvůr Karlov okolo roku 1842, zdroj URL 6

Obr. č. 24: Dvůr Karlov v současnosti, zdroj: URL 4

Obr. č. 25: Pohled na bývalý špitál se zbytkem kostela Povýšení sv. Kříže ze západní strany, zdroj: fotoarchiv autora

Eremitáže

Důležitou součástí Sporckova panství v duchovně vypjaté době barokního cítění byly eremitáže. Eremitáž bylo místo – poustevna, chýše na osamělém místě, osamělý letohrádek napodobující poustevnu, hlavně v baroku (Kožešník et Štěpánek, 1980).

Sloužily nejen k rozjímání ale i k zábavě panstva v přírodě, dle barokní představy. Jako součást komponované krajiny se objevují okolo roku 1500 v Itálii. Byly vybaveny sedátky, či lavicemi a obrazy svatých. V 18. století dosáhl počet poustevníků v Čechách až několika set. Toto hnutí postupně upadalo, až bylo roku 1782 zrušeno. Jeho členové – ivanité - poustevníci přijímali práce kostelnické, hrobnické a zahradnické, tak jako sporckovští eremité (Jirásko, 1991).

Poustevna sv. Františka Serafínského	
V příloze č. 1 pod číslem:	6
V příloze č. 2 pod symbolem:	
Zařazení katastrálního území:	Lysá nad Labem (ČÚZK, 2017)
Památková ochrana:	neexistuje – není chráněna (Poche et al., 1978)
Současný stav a význam: Poustevna zcela zanikla a v jejím místě dnes vede železniční trať mezi Lysou a Starou Boleslaví. Zbyly jen průseky lesních cest a dřevěné posezení s informační tabulí, umístěné sem ve 20. století.	
Popis: Byla jednou z prvních na panství Lysá. Stávala již údajně v roce 1692. Tvořil ji patrový domek a kaple, kdy domek byl zdobený malbami. V přízemí se nacházelo služebnictvo, v patře při návštěvě panstva. Nacházela se v místě zvaném dnes „U Altánku“, nebo „Altán“ v lese nazývaném Bor západně od Lysé. Vstupy zajišťovaly dva lesní průseky z jihu, kde byla socha sv. Antonína Poustevníka (dnes na zdi, před kostelem sv. Jana Křtitele v Lysé) a od východu kde dnes stojí obec Dvorce (Benedikt, 1923).	
Fotodokumentace a mapový výstup:	
	
Obr. č. 26: Pohled na poustevnu okolo r. 1836	Obr. č. 27: Pohled na zbylé lesní průseky
Zdroj obr. č. 27 a obr. č. 28: URL 4	

Eremitáž sv. Václava

V příloze č. 1 pod číslem:	7
V příloze č. 2 pod symbolem:	
Zařazení katastrálního území:	Lysá nad Labem (ČÚZK, 2017)
Památková ochrana:	nemovitá památka ČR (Poche et al., 1978)

Současný stav: Jak jsem již uvedla, v současné době jsou zachovány pouze sochy andělů a výklenková kaple na křižovatce lesní cesty. Železniční trať, která celý areál přetnula, dokonala dílo zkázy a učinila jej ještě nečitelnějším. Některé sochy našly místo druhotného uložení na zdi kostela v Lysé nad Labem a na malém náměstíčku jižně od kostela.

Popis: Další z pousteven je eremitáž sv. Václava. Větší a výstavnější než první uvedená. Byla umístěna tak, aby vítala poutníky při vstupu ze staré zemské silnice na Sporckovo panství. Leží na jižním okraji lesa, jihozápadně od Lysé nad Labem. Postavena byla koncem 17. století. Výklenková kaple s reliéfem zavraždění sv. Václava, byla postavena roku 1696, dále se zde nacházela poustevna, kaple, ovocná zahrada a tzv. zázračná (květinová) zahrada, ozdobena čtrnácti kamennými sochami a pěti fontánami, vodárnou, s domkem zahradníka a stavbou větrného mlýna (Poche et al., 1978).

Dodnes se dochovala pouze výklenková kaple, před kterou se nacházejí na dvou soklech s téměř nečitelnými nápisy sochy andělů, vyjadřující smrt blaženou a žalostnou. Oba andělé nesou lucerny, v kterých dle mého soudu skutečně planul oheň. Největší stavbou celé eremitáže byl větrný mlýn, který poháněl vodní čerpadlo ženoucí vodu do vodotrysků a bazénů. Střední osa proti větrnému mlýnu končila východem, zastřešeným sedlovitou střechou a kterým se procházelo k řece. Zajímavostí byla Kalvárie se třemi kříži, podobnou té, která se nachází v Kuksu (Semotanová et al., 2008).

Fotodokumentace a mapový výstup:

Obr. č. 28: Veduta z roku 1720, zdroj: Semotanová et al., 2008

Obr. č. 29: Pohled na současné místo eremitáže, zdroj: URL 4

Obr. č. 30: Pohled ze sev. na výklenkovou kapli

Obr. č. 31: Pohled z jihu na místo bývalé eremitáže

Zdroj obr. č. 31 a obr. č. 32: fotoarchiv autora

Nové stavení, bývalý špitál s kostelem Povýšení sv. Kříže, dnes dvůr Karlov, poustevna sv. Františka Serafínského a eremitáž sv. Václava

Vazba ke kompozici panství a vztah k okolní krajině: Stavby vybudované v lesích panství můžeme rozdělit do dvou skupin. První skupinu tvoří stavby určené k loveckým zálibám majitele a plně tomuto účelu dobově přizpůsobené byly budovány při okrajích lesů. Druhou skupinu tvořili stavby duchovní, které byly začleněny přímo do lesních masívů. Bylo to dáno z důvodu jejich účelu – místo rozjímání, případně odpočinku.

Význam v jejich dnešním obrazu:

Nové stavení: nedochované, zmizelo beze stopy.

Bývalý špitál s kostelem Povýšení sv. Kříže, dnes dvůr Karlov: do dnešních dnů prošel celý hospodářský komplex četnými úpravami, které setřeli jeho původní určení a v dnešní době plní úlohu hospodářského sídla.

Poustevna sv. Františka Serafínského: nedochovaná, zbyly pouze průseky lesních cest.

Eremitáž sv. Václava: v současné době pouze torzo při okraji železniční tratě v lesním porostu. Slouží k příležitostným církevním obřadům.

6.5 Kratochvilné sídlo

Záliba F. A. Sporcka v čižbě, která jej provázela celý život a se kterou se seznámil na své kavalířské cestě po Evropě, zejména v Itálii. Hrabě znal mnohá místa v Čechách, kde se vyskytovaly zajímavé druhy a odchycené ptactvo choval ve voliérách na různých místech svého panství. V souvislosti s tímto koníčkem si hrabě vybral vrch Čihadlo u vsi Osová, který roku 1715 vyměnil s hrabětem Schützem za bažinu zvanou Peklo.

Výborné podmínky k lovu ptáků a jistý osobní vztah hraběte k tomuto místu (údajně zde v mládí pobýval) vedly ho k postavení „kratochvilného“ areálu v krajině, kterou plně podřídil ke svému oddechu (Bon Repos).

Typické je prolnutí těchto záměrů se silným náboženským cítěním. Toto Sporckovo dílo je sice mimo vlastní panství Lysá, ale je velmi důležitým prvkem krajiny a Sporckovy doby (Semotanová et al., 2008).

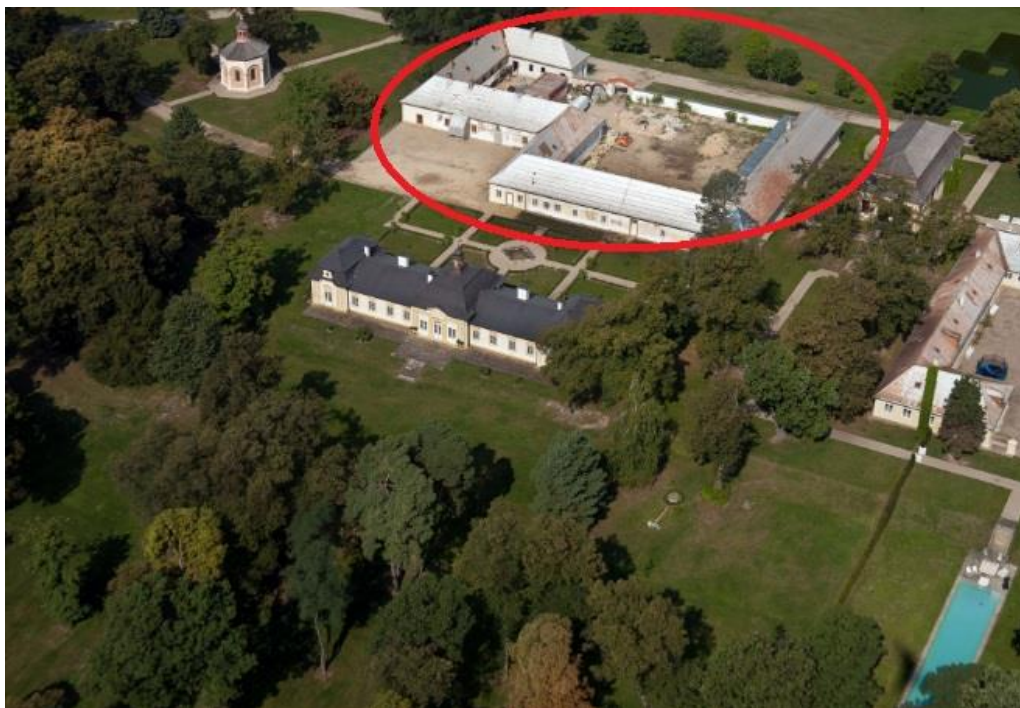
Bon Repos	
V příloze č. 2 pod symbolem:	
Zařazení katastrálního území:	Stará Lysá (ČÚZK, 2017)
Památková ochrana:	nemovitá památka (NPÚ, 2015)
<p>Současný stav: V současné době, po četných stavebních úpravách a přístavbách, včetně problematického vlastnictví československé armády, zbylo ze Sporckovy kompozice, jen několik málo památek – kaple sv. Šimona Stylity ve volné krajině před areálem do komplexu budov zastavěný Bon Repos, umělá vyvýšenina.</p> <p>Současný majitel se snaží celý areál opravovat.</p>	
<p>Popis: První krok, který stavebník učinil, bylo postavení dnes již neexistující kaple sv. Jeronýma, ta tu byla vysvěcena roku 1717. Socha doplňující tuto kapli je dnes na ohradní zdi lyského kostela.</p> <p>Pro potřeby hraběte byl postaven malý domek, jehož exteriér a interiér byly ozdobeny malbami s loveckou tematikou. Po stranách vchodu byly kamenné lavice, zdůrazňující lidový charakter stavby. Pozdějšími přestavbami vynikla dnešní dochovaná stavba známá Maison de Bon Repos na půdorysu písmene E s reliéfem kojící matky (Madony?) z mramoru nad vchodem. Západní část se používala pro ubytování hraběcí svity (Poche et al., 1978).</p> <p>Vedle těchto staveb zde stávaly altánky a čihadla.</p> <p>Velmi raritní byla umělá vyvýšenina vysoká 12 metrů a v podobě kříže se vstupem a prostorem pro rozjímání, spánek a práci, využívané poustevníkem. Z této umělé jeskyně vedlo na vrchol točité schodiště, kde byl vyhlídkový altán a další síť k chytání plectva (Hospitální nadace Františka Antonína hraběte Sporcka v Kuksu, 2008).</p> <p>Krajinářsky významná je soliterní kaple Šimona Stylity z let 1716–1717, která je umístěna před celý areál na rozcestí a spojena s Bon Repos je jírovcovou alejí. Kaple je hranolová s osmibokou věžičkou s lucernou. Je sklenutá kupolí, na stěnách byly ještě nedávno zašlé fresky Ukřižování a Křtu Páně. Před kaplí na soklech stály sochy dvou andělů z dílny M. B. Brauna (dnes v Národní galerii v Praze) a před zadní fasádou na soklech dvě masivní lebky (zcizeny).</p> <p>Areál Bon Repos je doplněn sochou sv. Máří Magdalény (Poche et al., 1978; Košťál et Košťálová, 2012).</p> <p>Areál je obklopen smíšeným lesem, ve kterém je na východní a západní straně dochovaný vykácený průhledový průsek.</p> <p>Pokud si chceme přiblížit vývoj celého areálu za hraběte F. A. Sporcka, který si jej osobně velmi cenil, jsou cenným informačním materiálem rytiny barokního umělce Michaela Rentze. Jeho práce vznikaly především na zakázku hraběte a některá jsou jakýmsi propagačním dobovým materiálem, kde hrabě zve k návštěvě svých panství. Jako příklad můžeme uvést rytinu Bon Repos od jihu z roku 1726 a Bon Repos od severu z roku 1716. Hlavně nám však uchovává v paměti to, co Sporck na Ptačí hůrce vytvořil (Šerých, 2007).</p> <p>Výjimečný komplex vyžadoval velmi náročnou finanční údržbu a po jeho dalším prodeji rychle střídal další majitelé, kteří nebyli schopni areál finančně zabezpečovat.</p>	
<p>Vazba ke kompozici panství a vztah k okolní krajině: Zcela specifická záležitost, komplex umístěn jako pohledová dominanta na zalesněném vrchu. Nacházel se zcela mimo panství stavebníka a z majetkových poměrů nemělo žádnou vazbu k okolním vesnicím. Sloužilo jako relaxační a lovecké sídlo (lov ptáků). Celý areál je propojen se sakrální stavbou kaple sv. Šimona Stylity alejí vzrostlých stromů. Ve smíšeném lese obklopujícím celý areál jsou vykáceny pohledové průseky východním a západním směrem. Les je obklopen ohradní zdí pravděpodobně pozdějšího data vzniku.</p>	
<p>Význam v jeho dnešním obrazu: V současné době našel areál soukromého majitele, který jej využívá pro soukromé účely a reprezentaci. Bývá několikrát do roka zpřístupněn a pořádají se zde kulturní akce.</p>	
Fotodokumentace a mapový výstup:	

Legenda k obr. č. 33

- vymezené území Bon Repos
- stromová alej spojující kapli sv. Šimona Stylity a zámek Bon Repos
- západní pohledový průsek
- východní pohledový průsek
- novodobý severní průsek

Obr. č. 32: Pohled na současný zámek Bon Repos, zdroj: URL 4, (upravila: Kateřina Čopjanová)

Legenda k obr. č. 34

- starý zámek

Obr. č. 33: Současný pohled na areál Bon Repos, zdroj: URL 10, (upravila: Kateřina Čopjanová)

Obr. č. 24: Pohled na jírovcovou alej vedoucí od Bon Repos ke kapli Šimona Stylity,
zdroj: fotoarchiv autora

7 DISKUSE

V závěru si připomeňme hlavní časovou osu výše uvedené problematiky. Období do počáteční činnosti tj. asi do roku 1683, kdy se fakticky ujímá panství hlavní stavebník F. A. Sporck, můžeme nazvat krajinou zcela nepřizpůsobenou, a nebo krajinou před hlavním rozmachem. V následujících letech, přibližně od roku 1712, nastává postupné začleňování nových barokních staveb (přestavba zámku, klášter, Karlov, atd.). Jsou prováděny přestavby, nové stavby, pořizuje se sochařská výzdoba. Celý tento rozvoj dostupuje vrcholu v 30. letech 18. století a můžeme jej v této době považovat za dokončený. Dílo vytvořené F. A. Sporckem, velmi citlivě a vkusně doplňuje krajinu a vytváří tak plně harmonický celek. Nahlédneme-li do soudobých Vogtových vedut, které krajinu zobrazují, vidíme velice citlivě a symetricky komponovanou krajinu, která elegantně spojuje volnou přírodu s lidským konáním.

Na tomto místě bych ještě chtěla srovnat Sporckovu budovatelskou činnost v Lysé a mnohem známějším Kuksu, který je po právu chráněnou národní kulturní památkou prvního řádu.

Lysá nad Labem vzhledem k předchozím zásahům majitelů a obyvatelstva do staveb i krajiny poskytovala hraběti F. A. Sporckovi pouze poněkud omezenou stavební činnost. Ne tak Kuks, který hrabě počal budovat na „zelené louce“. Zde se naskytla Sporckovi možnost dovést své představy k realizaci v plné šíři a do nejmenšího detailu jeho fantazie. Přes vše, co jsme již o hraběti F. A. Sporckovi napsali, musíme připustit, že byl mnohočetně jedinečný a pokud mu něco doopravdy nechybělo, potom je to podivuhodný cit pro přírodní krásy krajiny a citlivé zásahy do ní, což v Kuksu dokázal v plné šíři. I zde má jeho dílo mnoho společného s Lysou nad Labem. Je to především podivuhodné spojení sakrálních a profánních staveb, propojení duchovna (špitál) s fyzickým (zámek, dnes již zničený).

V Kuksu se hraběti zdařilo propojení vážnosti nebytí (hraběcí hrobka) s lehkostí her a zábav (závodiště, kratochvilné domy).

Kuks je výsledek předchozí Sporckovy činnosti, kdy propojil svůj hraběcí mikrosvět v Lysé nad Labem a Bon Repa v tento jedinečný kukský svět. I zde stejně jako na jeho jiných panstvích provází Sporckovu realizaci hojně množství vody. Prameny, vodotrysky, kašny, i zde je tento živel velmi promyšleně zapojený do široce

komponovaných krajino tvorných souvislostí. Společně se symetrií vytváří hrabě Kuks jako „korunu“ svého snažení.

Smrtí hraběte Sporcka (1738) nenastává konec stavební činnosti, naopak dcera věrně pokračuje v otcově odkazu a doplňuje celý obraz dostavbou kostela, kláštera ad., kdy vytváří další pohledové dominanty svého panství. Útlum přichází až s nástupem Františka Rudolfa Sweerts – Sporcka. Je to dáno především jeho ekonomicko-praktickým přístupem. Myslím, že se však dá pochopit jeho krok k uzavření lázní Kuks, jako vysoce prodělečného podniku, přeměna některých staveb k hospodářskému účelu atd. Přesto to nebyly kroky, které by krajinu devastovaly, můžeme je chápat pouze jako konec barokní éry.

Z hlediska přeměny krajiny byly příčiny dle mého názoru jinde. Pokračující válečné konflikty, které se krajinou přehnaly jako např. sedmiletá válka či války slezské a přírodní katastrofy. V první řadě změna toku řeky Labe z roku 1750. Tato povodeň strhla nejen most u Litole, ale zničila většinu budov při okrajích Labe hospodářského charakteru (mlýnů, vodních pil). V důsledku této přírodní pohromy řeka změnila své řečiště.

Další přeměna krajiny pokračovala již zcela v duchu Františka Rudolfa Sweerts – Sporcka, jen byla značně dravější a necitlivější. Regulace Labe z 90. let 19. století a zejména ve 20. letech 20. století řeku napřímila a z původního koryta zůstaly tůně či se zanesla. Už toto samo o sobě značně změnilo reliéf krajiny. Pokračoval hospodářský vývoj celého regionu a z Lysé nad Labem se stává důležité místo se zemědělským průmyslem. Krajina je z větší části zbavena původních barokních staveb, ale udržuje si ještě z části svůj původní reliéf souvislými pásmy zeleně, které však začínají také podléhat. Světové války se regionu příliš nedotkly, ale čtyřicetiletá éra socialismu vykonala další dílo zkázy. Nezájem vládnoucí garnitury o historické památky, jejich programové ničení či zbavení původního účelu, další pronikavá masová industrializace, ale hlavně naprosté „ODDUCHOVNĚNÍ“ krajiny, bylo myslím ranou nejničivější.

V současné době se snažíme napravovat škody způsobené bezohlednou industrializací krajiny, opravujeme dochované památky, snažíme se dbát více o prostředí, v kterém žijeme. Nevrátíme-li krajině duchovní rozměr a nezačneme-li ji vnímat z tohoto úhlu pohledu a nezískáme naprostý respekt a citlivost a hlavně

nebudeme-li usilovat o vyváženost mezi našimi kroky a přírodou, nemá naše snažení naději na úspěch.

8 ZÁVĚR

Tímto se domnívám, že cíle stanoveného v počátku jsou naplněny. Došlo k zmapování komponované krajiny a komplexnímu zhodnocení významu dochovaných prvků a struktur barokních krajinářských úprav Sporckovského panství v současném obraze krajiny v okolí Lysé nad Labem. Rozbor tohoto panství byl proveden ve formě „katalogu“ a výsledky byly zaznamenány v obrazové i mapové podobě.

9 PŘEHLED LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ

9.1 Literární zdroje

Adamcová K., 2009: Socha sv. Františka Serafinského v Lysé nad Labem a Matyáš Bernard Braun. Průzkumy památek II. /2009 ročník XVI. NPÚ, Praha.

Benedikt H., 1923: Franz Anton Graf von Sporck (1662-1738). Zur Kultur der Barockzeit. Manz – Verlak, Wien.

Bobková-Valentová K., 2006: Každodenní život učitele a žáka jezuitského gymnázia. Karolinum, Praha.

Cerman I., 2011: Šlechtická kultura v 18. století – filozofové, mystici, politici. Lidové noviny, Praha.

Cílek V., 2007a: Krajina jako palimpsest. IN: J. Němec, F. Pojer [eds.]: Krajina v České republice. Consult, Praha.

Cílek V., 2007b: Krajina jako slovo. IN: J. Němec, F. Pojer [eds.]: Krajina v České republice. Consult, Praha.

Čechura M., 2012: Zaniklé kostely v Čechách. Libri, Praha.

Demek J. et Mackovič P. [eds.], 2006: Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny. AOPK ČR, Brno.

Hájek P., 2003: Česká krajina a baroko. Malá Skála, Praha.

Halada J., 1992: Lexikon české šlechty. 1. díl, Akropolis, Praha.

Halík T., 1928: Hrabě František Antonín Sporck – Hospital v Kuksu. Vlastním nákladem, Dvůr Králové.

Hrdina K. et Bláhová M., 2005: Kosmova kronika česká. Paseka, Praha a Litomyšl.

Hrdina I. A. et Kuchařová H., 2011: Kacířský proces s hrabětem Šporkem v právně-historickém a teologickém kontextu. KEY – Publishing, Brno.

Hrdina I. A. et Kuchařová H., 2017: Záhady kolem sňatku Anny Kateřiny Šporkové – historicko – právní studie z manželského práva. Karolinum, Praha.

Chudoba B., 1945: Španělé na Bílé hoře. Vyšehrad, Praha.

Jech D., Hendrych J. et al., 2007: Kulturně historická analýza oblasti Kuks a Betlém v rámci původního nadačního panství Choustníkovo Hradiště, územní studie a návrh managementu. VÚKOZ, Průhonice.

Jirásko L., 1991: Církevní řády a kongregace v zemích českých. Fénix, Praha.

Jukl J. J., 2012: Jan Smiřický ze Smiřic 1453 – vzestup a pád zakladatele slavného rodu. 1. vyd., Veduta, České Budějovice.

Juřík P., 2012: Dominia Smiřických a Liechtensteinů v Čechách. Libri, Praha.

Kořínková M., 2010: Barokní Lysá. 1.vyd.Vega-L, Nymburk.

Košťál V. et Košťálová R., 2012: Mělnicko, Mladoboleslavsko, Nymbursko – historická sídla Středočeského kraje. 1. díl, Barrister A Principal, Brno.

Kožešník J. et Štěpánek M., 1980: Ilustrovaný encyklopedický slovník. Academia, Praha.

Kuča K., 1998: Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. 3. díl, Libri., Praha.

Kulišťáková, L., 2013: Metody identifikace komponovaných krajín. In: Štréblová Hronovská K., Kupka J. [eds.]: Ochrana kulturní krajiny. Hledání cílů, možností a pravidel. ČVUT v Praze, Praha

Kulišťáková L., Flekalová M., Kučera P., Matáková B., Salašová A. et Štěpánová D., 2011: Komponované krajiny. Mendelova univerzita v Brně, Brno

Kupka J., 2010: Krajiny kulturní a historické. 1. vyd., ČVUT v Praze, Praha.

Löw J. et Míchal I., 2003: Krajinný ráz. Lesnická práce. Kostelec nad Černými lesy.

Mašek P., 2010: Modrá krev-minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích. Mladá fronta, Praha.

Otruba F., 1997: Paměti města Lysá nad Labem. 2.vyd., Ekon, Jihlava.

Pincová V., 2007: Historie a současnost zámeckých parků v Lysé nad Labem. MĚÚ, Lysá nad Labem.

Poche E., Krása J. et Krčálová J., 1978: Umělecké památky Čech. Svazek II., Academia, Praha.

Preiss P., 1981: Boje s dvouhlavou saní, František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách. Vyšehrad, Praha.

Preiss P., 2003: František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách. 2. přepracované vydání, Paseka, Praha a Litomyšl.

Prchal V., 2015: Společenství hrdinů – válka a reprezentační strategie českomoravské aristokracie 1550-1750. 1.vyd., Lidové noviny, Praha.

Rakowski, F., 1938: Kurze Erzählungen aus der Lebensbeschreibung Ihro Excellenz. Ernst Back, Heimatmuseum in Kukus.

Rebitsch R., 2013: Matyáš Gallas (1588–1647): Císařský generál a Valdštejnův „dědic“. Grada, Praha.

Sádlo J., 1994: Krajina jako interpretovaný text. In: Beneš J., Brůna V. [eds.]: Archeologie a krajinná ekologie. Nadace projekt sever, Most.

Sedláček, A., 1997: Hrady a zámky království českého. 10. díl, Boleslavsko, Praha.

Semotanová E, Koukalová Š. et Svoboda S., 2008: Barokní krajina v okolí Lysé nad Labem. Historický ústav AVČR, Praha.

Schefers J., 2004: Johann Graf von Sporck - Sohn des Delbrücker Landes. seine Familie und Nachkommen, Kulturträger und Förderer sozialer Dienste in Böhmen, 300 Jahre, 1647–1947. Delbrück.

Sklenička P., 2003: Základy krajinného plánování. Naděžda Skleničková, Praha.

Šerých J., 2007: Michael Rentz Fecit. Karolinum, Praha.

Vlček P., Sommer P. et Foltýn D., 1998: Encyklopedie českých klášterů. Libri, Praha.

Vlnas V., 2013: Česká legenda Jan Nepomucký. Paseka, Praha a Litomyšl.

Vojáček J., 2003: Lysá nad Labem – grunty, domky a jejich majitelé. MĚÚ, Lysá nad Labem.

9.2 Zdroje obrázků

URL 1

Antikvariát „Bretschneider“ (online) [cit. 2016.12.07], dostupné z <<https://www.antikvariatabretschneider.cz/shop/cechy-veduty/1011-lysa-nad-labem-vogt-mediryt-1712.html>>.

URL 2

Český úřad zeměměřický a katastrální (online) [cit. 2016.10.25], dostupné z <<http://geoportal.cuzk.cz/geoprohlizec/>>.

URL 3

Laboratoř geoinformatiky (online) [cit. 2016.12.07], dostupné z <http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c092>.

URL 4

Národní geoportál INSPIRE (online) [cit. 2016.12.10], dostupné z <<https://geoportal.gov.cz/web/guest/map>>.

URL 5

Novinky.cz (online) [cit. 2016.12.07], dostupné z < <https://www.novinky.cz/vase-zpravy/stredocesky-kraj/nymburk/5316-39427-vylet-proti-proudu-casu-do-vesnicky-na-unikatnim-pudorysu.html>>.

URL 6

Ústřední archiv zeměměřický a katastru (online) [cit. 2016.10.25], dostupné z <http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/BOL/BOL290018420/BOL290018420_index.html>.

URL 7

Ústřední archiv zeměměřický a katastru (online) [cit. 2016.10.26], dostupné z <http://archivnimapy.cuzk.cz/coc/4341-1/4341-1-010_index.html>.

URL 8

Ústřední archiv zeměměřický a katastru (online) [cit. 2016.10.26], dostupné z <http://archivnimapy.cuzk.cz/coc/4341-1/4341-1-012_index.html>.

URL 9

Zahrada to je život (online) [cit. 2016.12.11], dostupné z <<http://www.zahradatojezivot.cz/doplnekove-menu/galerie/letecke-snimky-lyse-nad-labem/>>.

URL 10

Zámek Bon Repos (online) [cit. 2016.12.07], dostupné z <[http://zamekbonrepos.cz/cz/grounds#prettyPhoto\[gallery1\]/29](http://zamekbonrepos.cz/cz/grounds#prettyPhoto[gallery1]/29)>.

9.3 Internetové zdroje

ČÚZK, 2010: Český úřad zeměměřický a katastrální. Císařské povinné otisky map stabilního katastru 1:2880 – Čechy, Praha, online: [http://geoportal.cuzk.cz/\(S\(sb3omx1z1zjkfifefwnh0jmv\)\)/Default.aspx?mode=TextMeta&side=dSady_archiv&metadataID=CZ-CUZK-COC-R&menu=2901](http://geoportal.cuzk.cz/(S(sb3omx1z1zjkfifefwnh0jmv))/Default.aspx?mode=TextMeta&side=dSady_archiv&metadataID=CZ-CUZK-COC-R&menu=2901), cit. 10.12. 2016.

ČÚZK, 2017: Český úřad zeměměřický a katastrální. Ústřední archiv zeměměřictví a katastru, Praha, online: <http://archivnimapy.cuzk.cz/uazk/pohledy/archiv.html>, cit. 10.2.2017.

Hospitální nadace Františka Antonína hraběte Sporcka v Kuksu, 2008: Bon Repos. Kuks, online: <http://hospitalninadace.cz/bon-repos/>, cit. 12.12. 2016.

Laboratoř geoinformatiky, 2015a: II. vojenské mapování – Františko. Fakulta životního prostředí Univerzity J.E.Purkyně, Ústí nad Labem, online: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=2vm, cit. 10.12. 2016.

Laboratoř geoinformatiky, 2015b: III. vojenské mapování – Františko-josefské. Fakulta životního prostředí Univerzity J. E. Purkyně, Ústí nad Labem, online: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=3vm, cit. 10.12. 2016.

Laboratoř geoinformatiky, 2015c: I. vojenské (josefské) mapování. Fakulta životního prostředí Univerzity J. E. Purkyně, Ústí nad Labem, online: http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=1vm, cit. 10.12. 2016.

Mapový server České geologické služby, 2017: Geologická mapa 1:50 000. Česká geologická služba, Praha, online: http://www.geology.cz/app/ciselniky/lokalizace/show_map.php?mapa=g50&y=712000&x=1034400&s=1, cit. 12.12. 2016.

Národní geoportál INSPIRE, 2017: Mapy. Česká informační agentura životního prostředí (CENIA), Praha, online: <http://geoportal.gov.cz/web/guest/map>, cit. 1.4. 2017.

NPÚ, 2015: Národní památkový ústav. Památkový katalog, Praha, online: <http://pamatkovykatalog.cz/?mode=fulltext&keywords=Lys%C3%A1+nad+Labem&order=relevance%3Adesc&presenter=ElementsResults>, cit. 20.1. 2017.

Středočeská knihovna v Kladně, 2008: Litol (Lysá nad Labem, Česko). Kladno, online: http://ipac.svkkl.cz/ar1-kl/cs/detail-kl_us_auth-g0004042-Litol-Lysa-nad-Labem-cesko/, cit. 12.12. 2016.

Štěpánková Z., 2014: Územně analytické podklady ORP Lysá nad Labem. MĚÚ Lysá nad Labem, Lysá nad Labem, online: <https://mestolysa.cz/cz/uzemni-planovani/uzemne-analyticke-podklady/category/36-uzemne-analyticke-podklady-2014?download=242:2113-textova-cast>, cit. 1.4. 2016.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 1992: Report of the Expert Group on Cultural Landscapes. La Petite Pierre (France), online: <http://whc.unesco.org/archive/pierre92.htm>, cit. 1.4. 2016.

10 GRAFICKÉ PŘÍLOHY

První příloha je tvořena Vogtovou vedutou z roku 1712, která je upravena v počítačovém programu (malování). Druhou přílohu tvoří mapa, která je vytvořena v programu ArcGis (v geografickém informačním systému). Jako podklad této mapy byl použit ortofotosnímek poskytnutý Národním geoportálem INSPIRE.

Obsah grafických příloh

Příloha č. 1 - Vogtova veduta z roku 1712 – panství Lysá.....I

Příloha č. 2 - Dochované a zaniklé prvky a struktury v okolí Lysé nad Labem.....II